

TALLINNA ÜLIKOOL

Haridusteaduste Instituut

Üldhariduse valdkond

Liis Kadalipp

VÄÄRTUSHINNANGUTE KUJUNDAMISE VÕIMALUSI AINO PERVIKU
RAAMATUSARJA „PAULA ELU“ VALITUD TEOSTE NÄITEL KIUSAMISE
ENNETAMISEL

Magistritöö

Juhendaja: MA Sirje Piht

Tallinn 2018

Instituut Haridusteaduste Instituut	Valdkond Üldharidus	
Töö pealkiri Väärtushinnangute kujundamise võimalusi Aino Perviku raamatusarja „Paula elu“ valitud teoste näitel kiusamise ennetamisel		
Töö liik Magistritöö	Kuu ja aasta Mai 2018	Lehekülgede arv: 56 Allikad: 45 Lisad: 3
Referaat Oluliste väärtushinnangute edasikandmise vastutus on pandud õppeasutustele. Kõik olulised väärtused on kirjas ka Põhikooli Riiklikus Õppekavas (2011), kuid pole märgata, et õppekava läbinud inimesed neid samu väärtusi ka kannavad. Sageli on õpilaste ja õpetajate vahelised suhted halvad ja õppeasutustes esineb ka palju koolikiusamist. Selleks, et suurendada ühiskonna teadlikkust ja parandada käitumiskultuuri on loodud erinevaid programme. Välja on töötatud Taani Kroonprintsess Mary Fondi ja Save the Children Denmark koostöös ennetav kiusamisvastane pilootprogramm „Kiusamisest vabaks!“, mida juhivad Eestis MTÜ Lastekaitse Liit (2010). Programmi „Kiusamisest vabaks!“ tulemusuuringutest (2015–2016) selgus, et teadlikult ja aktiivselt meetodikat rakendades on selgelt näha positiivseid muutusi suhtlusõhkkonnas ja samuti toetab see positiivsete väärtushinnangute kujunemist. Siinne töö kirjeldab üht väärtushinnangute kujundamise lisavõimalust, mis julgustab ka tegevõpetajat lastekirjanduse abil isiksuse arengut koolitundides toetama. Kirjandust lugedes puutuvad lapsed rohkem või vähem märkamatu kokku väärtushinnangutega. Magistritöö kirjutaja eesmärgiks oli uurida, kuidas eesti ühe viljakama ja tunnustatuma lastekirjaniku Aino Perviku raamatusarja „Paula elu“ (2001–2008) valitud teosed („Paula esimene koolipäev“, „Paula jõulud“, „Paula päästab Kassiopiat“) toetavad „Kiusamisest vabaks!“ pilootprogrammi nelja põhiväärtuse kujundamist. Antud magistritöö kirjutaja ülesandeks oli anda teoreetiline ülevaade väärtustest ja väärtuskasvatusest, toetudes Margit Sutropi, Pille Valgu ja Katrin Velbaumi koostatud raamatutele; ka Jean Piaget’, Lawrence Kohlberg’i, Shalom H. Schwartz’i, Wolfgang Bilsky ja Milton Rokeach’i seisukohtadele. Eesmärgist tulenevalt tehakse töö empiirilises osas ülevaade valitud teoste analüüsist ja viiakse läbi fookusgrupi intervjuud. Tulemuses selgus, et Aino Perviku valitud teosed vahendavad õpilastele „Kiusamisest vabaks!“ programmi nelja põhiväärtust, milleks on hoolivus, austus, sallivus, julgus. Uuritavad õpilased märkasid teostes ka teisi ühiskonnas levinud väärtushinnanguid: sõbralikkus, viisakus, headus, lahkus. Leiti ka, et Paula on oma lugedes lapslugejale hea eeskuju. Uuringu järelalusena saab väita, et üheks võimalikuks isiksuse arengu toetamise võimaluseks võivad olla meie oma lastekirjaniku teosed.		
Võtmesõnad: väärtused, väärtushinnangud, väärtuskasvatus, kiusamise ennetamine, lastekirjandus		
Keywords: values, value judgements, values education, bullying prevention, children’s literature		
Säilitamise koht: Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu		
Töö autor: Liis Kadalipp	allkiri:	
Kaitsmisele lubatud: Juhendaja: MA Sirje Piht	allkiri:	

Tallinn University

Institute School of Educational Sciences		Department General Education	
Title Ways to Design Value Judgements Based on Aino Pervik's Book Series "Life of Paula" to Prevent Bullying			
Applied degree Master`s Thesis		Month and year May 2018	Number of pages: 56 Sources: 45 Appendix: 3
Abstract The responsibility of passing on important value judgements relies on educational institutions. All of the values are also included in the National curriculum for Basic schools, but it seems that the people who have passed the curriculum are not carrying on the same values. Often the relationships between students and teachers are bad and theres a lot of bullying in schools. To raise awareness and better the behavioral culture different programmes are developed. Danish crown princess Mary fond and Save the Children Denmark fond have developed in cooperation an Anti-bullying pilot programme „Free from Bullying“ or „<i>Fri for mobberi</i>“ which in Estonia is driven by the Estonian Union for Child Welfare (2010). Based on the report of the effectiveness study, one can argue that when applying these methods consciously and actively, positive changes in the field of communication are noticed and it supports the growth of positive value judgments. Current thesis offers out an additional option for value education, that encourages the teacher to use children`s literature to develop students personality. When reading literature children unknowingly often come across with value judgments. The intention of the current Master`s thesis in hand was to find out how the book series („Life of Paula“ 2001-2008) written by one of Estonias most recognized writers Aino Pervik helps to support the four basic values of the pilot programme. The objective of the writer of the thesis was to give an theoretical overview of values and value educations, based on a book written by Margit Sutrop, Pille Valk and Katrin Velbaum and also the views of Jean Piaget, Lawrence Kohlberg, Shalom H. Schwartz, Wolfgang Bilsky and Milton Rokeach. Based on the objective an overview of the analysis of selected books is made in the empirical part and focus group interviews is carried out. It can be deduced from the analysis of the results that books in selection deliver on the four basic values of the programme „Free from Bullying“ which are caring, respect, tolerance and courage. Students in study also noticed other common values like friendliness, politness, goodness, kindness. Children also found that Paula is a great role-model for a young reader. The conclusion of the study is that one of the possible ways of supporting personality development can be the works of our own children`s writer.			
Keywords: values, value judgements, values education, bullying prevention, children`s literature			
Storage: Tallinn University Academic Library			
Author: Liis Kadalipp		Signature	
Allowed to defend Supervisor: MA Sirje Piht		Signature	

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1 VÄÄRTUSED.....	8
1.1 Väärtuskasvatus	10
1.2 Väärtushinnangute kujundamisest metoodikas „Kiusamisest vabaks!“	13
1.3 Väärtushinnangud Põhikooli Riiklikus Õppekavas	15
2 VÄÄRTUSHINNANGUD LASTEKIRJANDUSES	17
2.1 Aino Pervik lastekirjanikuna.....	18
2.2 Raamatusari „Paula elu“	19
3 UURIMISTÖÖ METOODIKA.....	23
3.1 Valimi kirjeldus	24
3.2 Andmekogumismeetodid	24
3.3 Uurimismetoodika reliaablus ja valiidsus	27
3.4 Andmete analüüs.....	28
4 VÄÄRTUSHINNANGUD RAAMATUSARJAS „PAULA ELU“	29
4.1 „Paula esimene koolipäev“	29
4.2 „Paula jõulud“	32
4.3 „Paula päästab Kassiopeiat“	35
4.4 Kolme teose analüüs	38
5 INTERVJUUDE TULEMUSED	40
5.1 Õpilaste arusaam väärtushinnangutest.....	40
5.2 Väärtushinnangute märkamine teostes	43
ARUTELU	50
ALLIKAD	57
LISA 1. TEGELASTE ISELOOMUSTAMINE FOOKUSGRUPPIDE PÕHJENDUSTES	
LISA 2. FOOKUSGRUPI INTERVJUUD ÕPILASTEGA	
LISA 3. TRANSKRIPTSIOON ÜHEST FOOKUSGRUPI INTERVJUUST	

SISSEJUHATUS

Tartu Ülikooli eetikakeskuse juhataja professor Margit Sutrop on väitnud, et tänapäeva haridust ja ühiskonda vaevab eetikakriis. Koolis on õpilaste ja õpetajate vahelised suhted sageli halvad. Õppeasutustes on palju koolikiusamist. Näha on ühiskonna vähest sidusust, on palju hoolimatut suhtumist, eiratakse moraalinorme jne. Selliste negatiivsete arengutega seoses on hakatud rääkima teadlikust väärtuskasvatusest koolis. Nii lõi haridus- ja teadusministeerium 2009. aastal riikliku programmi „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009–2013“, mille eesmärk oli toetada ühise väärtusruumi kujunemist Eestis ning luua sobivamaid tingimusi süsteemse väärtuskasvatuse rakendamiseks nii formaalses kui mitteformaalses hariduses (Sutrop, Valk, Velbaum, 2009, 8). Programm „Eesti ühiskonna väärtusarendus“ jätkub ka aastatel 2015–2020.

Programmi peatähelepanu on suunatud laste ja noorte väärtuskasvatusele. Riiklik programm toetas ka uue riikliku õppekava koostamist. Uues Põhikooli Riiklikus Õppekavas (2011) on võetud suund väärtuspõhisele koolile. Hariduse eesmärk ei ole üksnes teadmiste omandamine, vaid see mängib olulist rolli ka isiksuse kasvamisel ja kujundamisel. Oluliste väärtuste edasikandmise vastutus on pandud õppeasutustele. Kuid ei tasu unustada, et kõige suurem vastutus lapse kujunemisel isiksuseks on kodul. Arvestades aga tänapäeva ühiskonnas valitsevaid keerulisi sotsiaalseid probleeme (vanematel on vähe aega, pered on lagunened jms), siis ei saa üksnes kodule lootma jääda. Õppeasutustel on suuremad võimalused ja professionaalsed oskused ning teadmised tegeleda süsteemse ja teadmispõhise väärtuskasvatusega. Kõik olulised väärtused on kirjas õppekavas, kuid sageli pole märgata, et õppekava läbinud inimesed neid väärtushinnanguid ka kannavad.

Vaja on mõelda sellele, kuidas väärtushinnanguid teadlikumalt edastada. Ühiskonna aktsepteeritavate käitumisnormide ja sotsiaalsete suhetega on tihedalt seotud väärtuskasvatus, mis omakorda on seotud kiusamise ennetamisega. Erinevad programmid on loodud eesmärgiga suurendada ühiskonnas teadlikkust ja parandada käitumiskultuuri. Selleks on välja töötatud Taanis Kroonprintsess Mary Fondi ja Save the Children Denmark koostöös ennetav kiusamisvastane programm „Kiusamisest vabaks!“. Taani lasteaedades ja algklassides alustati 2007. aastal kiusamisvastast programmi „Kiusamisest vabaks!“, mis

keskendub kiusamise ennetamisele 3–10aastaste laste seas. Eestis juhib MTÜ Lastekaitse Liit alates 2010. aastast Taani eeskujul programmi „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“. Programmi põhiväärtused on: sallivus, hoolivus, austus, julgus. Varases eas loodud heade suhete pagas aitab lapsel toime tulla sotsiaalsete suhetega. Seega on oluline juba varases eas lastesse sisendada positiivseid väärtushinnanguid.

Töö kirjutaja huvi väärtuskasvatuse vastu tekkis, kui avanes võimalus viia koolides läbi metoodika „Kiusamisest vabaks!“ tulemusuuringud. Selles uuringus kasutati „enne-pärast“ uuringudisaini, mille esimene etapp viidi läbi kevadel 2015, kus esmalt kaardistati olukord enne metoodikaga liitumist ja teine etapp 8-9 kuud pärast metoodika rakendamist. Töö kirjutaja intervjueris kahes koolis I kooliastme õpilasi ja sellest tingituna tekkis edasine huvi uurida õpilaste väärtushinnangute kujundamist lastekirjanduse toel. Pakkudes programmi metoodikale ühte lisavõimalust nelja põhiväärtuse kujundamiseks. Kirjandust lugedes puutuvad lapsed rohkem või vähem märkamatult kokku väärtushinnangutega ja oluline on ka teada, et väärtushinnangud kujunevad juba lapsepõlves. Probleemist ja eesmärgist tulenevalt keskendutakse töös esimesele kooliastmele.

Töö kirjutaja eesmärk on uurida, kuidas eesti ühe viljakama ja tunnustatuma lastekirjaniku Aino Perviku raamatusarja „Paula elu“ (2001–2008) teosed teotavad „Kiusamisest vabaks!“ programmi nelja põhiväärtuse kujundamist. Selleks analüüsitakse kõigepealt lähemalt sarja „Paula elu“ teoseid „Paula esimene koolipäev“ (2001), „Paula jõulud“ (2001) ja „Paula päästab Kassiopeiat“ (2003), et teada saada teostes sisalduvad väärtushinnangud. Töö uurimuslikus osas antakse ülevaade, milliseid väärtushinnanguid eelpool nimetatud kolmes teoses 1. ja 2. klassi õpilased ise märkavad. Eesmärgist lähtuvalt on püstitatud uurimisküsimused:

- Milliseid olulisi väärtushinnanguid vahendavad valitud Aino Perviku teosed?
- Milliseid väärtushinnanguid õpilased nimetada oskavad ja ise järgivad?
- Kes on õpilastele väärtuste kujunemisel eeskuju(de)ks?
- Milliseid väärtushinnanguid õpilased valitud Aino Perviku teostes märkavad?

Töö pakub välja ühe lisavõimaluse väärtuskasvatuseks, mida saab rakendada nii kodus kui koolis.

Magistritöö esimeses osas defineeritakse kasutatavad mõisted: mis on väärtus ja väärtuskasvatus. Siin on peamiselt abiks Tartu Ülikooli eetikakeskuse väljaanded, teiste

hulgas Margit Sutropi, Pille Valgu ja Katrin Velbaumi koostatud „Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis“ (2009). Töö keskendub ka Jean Piaget’, Lawrence Kohlberg’i, Shalom H. Schwartz’i, Wolfgang Bilsky ja Milton Rokeach’i seisukohtadele. Seejärel tutvustatakse ühte väärtuskasvatuse võimalikku lähenemisviisi programmi „Kiusamisest vabaks!“ näitel ja antakse ülevaade ka väärtushinnangutest Põhikooli Riiklikus Õppekavas. Vaadeldakse lähemalt, milliseid väärtushinnanguid kätkeb endas lastekirjandus ja tutvustatakse lastekirjanik Aino Perviku loomingut.

Magistritöö teises osa ehk uurimuslikus osas kirjeldatakse uurimuse valimit, andmekogumismeetodeid, tutvustatakse uurimistulemusi ja uurimuslik osa lõpeb arutelu peatükiga, kus saadud tulemusi analüüsitakse ja nendest lähtuvalt tehakse kokkuvõtte, milles julgustatakse ka tegevõpetajaid väärtuskasvatusega tegelema ja antakse ka soovitusi edasiseks uurimiseks.

Tegemist on kvalitatiivse uuringuga, millel on rakenduslik väärtushinnangute analüüs. Analüüsi osa vaatleb sarja „Paula elu“ valitud teoste näitel tegelaste iseloomuomadusi ja teoses sisalduvaid väärtushinnanguid, mis on võimalik jagada nelja alaliiki: bioloogilis-füüsilised, sotsiaalsed, moraalsed ja esteetilised. Sellele järgneb analüüsi osa, kus tehakse ülevaade, milliseid väärtushinnanguid töö kirjutaja valitud kirjandusteostes märkas. Analüüs keskendub väärtuskasvatuse esimesele etapile, mis tegeleb väärtushinnangute teadvustamisega. Uurimuse valimi hulka kuuluvad programmi „Kiusamisest vabaks!“ kaks pilootkooli, mille kaks klassi (1. ja 2. klass) osalevad fookusgrupi intervjuudes. Intervjuudes uuritakse, millised on õpilaste arusaamad väärtushinnangutest, millised on need väärtushinnangud, mida õpilased ise järgivad ja kes on õpilastele väärtuste kujunemisel eeskuju(de)ks, lisaks milliseid väärtushinnanguid õpilased loetud teostes märkasid. Intervjuu koostamisel on eeskujuks „Kiusamisest vabaks!“ metoodika tulemusuuringu intervjuu, mis keskendus samuti laste uurimisele metoodika rakendamisel.

Töö kirjutaja soovib tänada Ave Mattheust, kelle juhendamisel valmis 2017. aastal seminaritöö „Väärtushinnangud lastekirjanduses Aino Perviku raamatusarja „Paula elu“ valitud osade näitel“ ja mille teatud tööosad on ka käesoleva magistritöö raames kasutatud.

1 VÄÄRTUSED

Sõna *väärtus* tuleb ladinakeelsest sõnast *valere*, mis tähendab *väärt olema* (Sutrop, Valk, Velbaum, 2009, 55). Kirjandusest leiab arvukaid definitsioone väärtuste mõistele. Kõige levinumas tähenduses on väärtus see, mis on väärt omamist, saavutamist või tegemist (Sutrop jt, 2009, 55). *Väärtusteks võivad olla näiteks tervis, heaolu, meelerahu, sõprus, tunnustus ja teadmised, aga ka ühiskondlikud väärtused nagu demokraatia, isamaa, sallivus, solidaarsus jne.* (Schihalejev, 2011, 13) Soome teadlased Kullervo Rainio ja Klaus Helkama (1974) on defineerinud väärtusi järgnevalt: *Väärtus viitab üldisele seisukorrale, mida taotletakse või peetakse soovitavaks.* (Nikkanen & Lyytinen, 2005, 237). Sirkka Hirsjärvi (1983) on öelnud: *Väärtus on abstraksioon, teatav standard, mis mõjutab põhjenduste ja tegutsemiseesmärkide valikut. Väärtused töötavad kriteeriumidena ehk juhivad indiviidide ja rühmade valikuid ning avalduvad sõnas ja teos.* (Nikkanen & Lyytinen, 2005, 237)

Ühe tuntuima väärtuste uurija Milton Rokeach'i järgi väljendavad väärtused uskumusi, et mingi käitumisviis või seisund on isiklikult või sotsiaalselt soovitavam kui selle vastupidine käitumisviis või seisund (vt Sutrop jt, 2009, 55). Väärtusteooria uurijad Shalom Schwartz ja Wolfgang Bilsky arendasid seda käsitlust edasi. Nende järgi on väärtused inimeste universaalsed vajadused, mis koosnevad uskumustest, sisaldavad püüeldavaid seisundeid või käitumisi, vastavad konkreetsele situatsioonile ning juhivad valikuid (Sutrop jt, 2009, 56).

Väärtuste liigitus

Väärtusi on mitut liiki. Väärtusi võib jagada seesmisteks ja välisteks. Seesmised väärtused on need väärtused, mida inimene soovib nende endi pärast (ilu, hea tahe, õnn, lihtsad rõõmud). Välisteks ehk instrumentaalseteks väärtusteks peetakse mingit vahendit teise asja jaoks (raha on vahend teiste hüvede saamiseks). Kombineeritud väärtused (teadmine, tervis) võivad olla head iseenesest, kuid ka vahendid teiste hüvede saavutamiseks (Sutrop jt, 2009, 56).

Soome filosoofid Erik Ahlman ja Ilkka Niiniluoto jagavad väärtused hedonistlikeks väärtusteks (õnn, meelehea, rõõm, nauding), vitaalseteks väärtusteks (elu, tervis, tahe,

vaimne/füüsiline vorm), esteetilisteks väärtusteks (ilu, üllus, veetlevus, kunst), intellektuaalseteks väärtusteks (tõde, teadmine, õpetus, haridus, tarkus, teadus), religioosseteks väärtusteks (usk, lootus, pühadus, halastus), sotsiaalseteks väärtusteks (altruism, sõprus, armastus, truudus, vabadus, vendlus, au, patriotism, turvalisus), võimuväärtusteks (võim, jõud, sõda, rikkus, raha, võit), õigusväärtusteks (õiglus, inimsuhted, võrdõiguslikkus, õiguspärasus) ja eetilisteks väärtusteks (headus, moraalne õigus). Ilkka Niiniluoto (1993) lisab juurde veel ökoloogilised väärtused (loodus, ilu ja tervis, loomade õigused) ning egoväärtused (eneseväarikus, isekus, omakasu) (viidatud Nikkanen & Lyytinen, 2005, 238 järgi).

Tartu Ülikooli eetikakeskuse juhataja Margit Sutrop (2009) toob raamatus „Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandil Eesti ja Soome koolis“ välja väärtuste järgneva klassifikatsiooni: bioloogilis-füüsilised väärtused (tervis, keskkond, jne), sotsiaalsed väärtused (õiglus, sallivus, jne), moraalsed väärtused (ausus, hoolivus, jne) ja esteetilised väärtused (ilu, kunst, jne) (Sutrop jt, 2009, 56).

Väärtused jagunevad nii moraaliga seotud kui ka sidumata voorusteks. Voorused on väärtused, mida iseloomustab iseloomutäius, mille tulemuseks on harjumuspärased teod. Voorusi saab jagada moraalseteks ja mittemoraalseteks. Moraalsed voorused on ausus, heasoovlikkus, sallivus, mittepahatahtlikkus, õiglus, kohusetundlikkus, tänulikkus jne. Mittemoraalsed voorused on näiteks loovus, ettevõtlikkus, vaprus, optimism, ratsionaalsus, enesekontroll, kannatlikkus, visadus, töökus, musikaalsus, puhtus, teravmeelsus jne (Sutrop jt, 2009, 57).

Eelpool mainitud väärtusteooria loojad Schwartz ja Bilsky väidavad, et väärtusi võib reastada vastavalt nende tähtsusele. Väärtushierarhia paneb paika väärtuste järjestuse. Hirsijärvi (1983) arvates paiknevad madalamal need väärtused, mille ajaline kestus on lühem (Nikkanen & Lyytinen, 2005, 238). Kui aga uskuda pluralismi, pole ükski väärtus absoluutne ehk paika ei saa panna seda, milline väärtus on kõige tähtsam. Oluline on, et inimene oskaks valida erinevate väärtuste vahel nii, et ta mõistaks, mis tagajärjed on ühe või teise väärtuse eelistamisel. Väärtuskasvatus mitte ainult ei valmista ette noori inimesi järgima häid käitumistavasid, vaid samuti on oluline osata väärtuste ja valikute üle arutleda (Sutrop jt, 2009, 57).

Väärtused on iga inimese sisemised tõekspidamised sellest, mida hinnatakse ja tähtsaks peetakse. Eelnevalt selgus, et väärtuste mõistel ja liigitusel on mitmeid määratlusi, mille on

andnud erinevad uurijad ja teadlased. Kuid erinevatest väärtuste definitsioonidest jääb läbivalt kõlama ikka see, et väärtused juhivad indiviidi nendest lähtuvalt käituma. Siinne magistritöö võtab aluseks väärtuste valdkondliku klassifikatsiooni, mis on toodud raamatus „Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandil Eesti ja Soome koolis“.

1.1 Väärtuskasvatus

Väärtused ja iseloom kujunevad eelkõige lapsepõlves ja noorukieas. Lapse kasvamisel on kõige suurem osa kodul, kuid ka koolil ja lasteaial on suured võimalused tegeleda süsteemse väärtuskasvatusega (Sutrop jt, 2009, 6). *Väärtuskasvatus on isiksuse arengu toetamine, mille kaudu aidatakse õpilastel saavutada emotsionaalne, sotsiaalne ja kõlbeline küpsus. Väärtuskasvatuse ülesandeks on kujundada selliseid väärtusi, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostoimimise aluseks.* (Harro-Loit, 2011, 76)

Väärtuste kujunemise juures on oluliseks võtmeks keskkond. Keskkond määrab, kas on võimalik positiivsete väärtuste järgi tegutseda. Kas heade tegude puhul saadakse positiivset tagasisidet ja kas halbadele tegudele järgnevad negatiivsed meetmed (Sutrop jt, 2009). Positiivseid käitumiskalduvusi (ausus, töökus, hoolivus, sallivus, jne) ei saa kujundada väärtuste pealesurumise või selgeks õpetamise teel. Tulemuslik väärtuskasvatus on väga keerukas mitmesuunaline ettevõtmine, mis eeldab lisaks ajale ja tähelepanule ka mõttevabadust ja kaasatust (Sutrop, Valk, Velbaum, 2013, 202).

See on protsess, mille esimeses etapis saab õpilane teadlikuks oma väärtustest. Teises etapis hakkab õpilane oma väärtuste üle reflekteerima (kas need on head väärtused ja millised on tagajärjed nende väärtuste järgimisel). Hea võimaluse annavad sellisteks mõtisklusteks kirjandusteosed, kuna nende kaudu saab inimene kujutleda end erinevates olukordades ja vaadata maailma läbi teiste silmade. Kolmandas etapis praktiseeritakse voorusi (harjutades kujuneb iseloom) ning neljandas etapis toimub tagasisidestamine, mis toetab moraalset arengut (Sutrop jt, 2013, 203). Käesoleva töö teoste analüüs keskendub vaid väärtuste esimesele etapile ja vaadeldakse, milliseid väärtusi kirjandusteosed sisaldavad.

Väärtuskasvatuse lähenemised

Vääruste märkamiseks, mõistmiseks ja hindamiseks kasutatakse mitmesuguseid lähenemisi. Väärtuskasvatuse lähenemiste tundmiseks on oluline tunda moraalipsühholoogia klassikuid. Tähtsamate klassikute seas on Jean Piaget' ja Lawrence Kohlberg. Eesti keelde pole suuremas osas ka neid kahte klassikut tõlgitud, kuid nende seisukohtadest saab ülevaate kogumikust „Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik“ (Pöder, Sutrop, Valk, 2009, 9).

Piaget' jõudis oma uuringutes järeldusele, et laste arusaamine moraalist on tihedasti seotud täiskasvanute omaga. Samuti leidis ta, et moraal tervikuna on seotud reeglite süsteemi ja nende teadvustamisega. Esmatähtis on asjaolu, et lapsed saaksid arutleda ja otsuseid teha. Piaget' moraalse arengu teooria toetub kahele astmele. Esimene on heteronoomia aste, mis on sisuliselt kohusemoraalsus, kus autoriteet paneb kohustused paika. Piaget' leiab, et reeglid sünnivad kohustusest teadlikuks saamisega. Laps järgib reegleid, mis on seatud tema jaoks autoriteetse inimese poolt. Teine on koostöö ja autonoomia aste. Koostööd tehes avalduvad moraalile sotsiaalsed mõjud, siis ka lapse enesekesksus taandub. Autonoomiaks vajalik tingimus on vastastikune austus. Kui inimene on jõudnud autonoomsusele, siis suudab ta arutleda selle üle, kas tegu on õige või väär (Pöder jt, 2009, 46–49).

Piaget' moraaliteooriat laiendas Kohlberg, kes pakkus Piaget' kahe astme asemel välja 6-astmelise protsessi. Järgnevalt tuuakse Kohlbergist lähtudes ja kinnitust leidnud moraalsed arengujärgud, mis on jagatud kolmeks tasemeks: eelkonventsionaalne, konventsionaalne ja järelkonventsionaalne (ka postkonventsionaalne). Igal tasemel on kaks erinevat faasi, mis iseloomustavad konkreetsete vanuseastmetega lapsi ja näitavad seejuures millal teatud väärtushinnangud saavad kujuneda (Kohlberg & Hersh, 1977, 54–55). Kohlbergi teooria eelkonventsionaalne aste (esimene ja teine) väidab, et inimest mõjutab sobival viisil käituma hirm karistuse ees või autasu. Esimesel astmel olijale määravad teo õigsuse ja headuse selle otsesed tagajärjed. Teisel astmel on tegu õige siis, kui see rahuldab eeskätt inimese enda vajadusi. Konventsionaalne aste (kolmas ja neljas) ütleb, et inimene võtab teatavaks oma kultuuri nõudmised ja reeglid ning käitub vastavalt nendele. Tekib kokkuleppeline moraal, kus inimene oma arutlustes lähtub arusaamadest, mis omakorda saavad alguse ühiskondlikest tavadest. Postkonventsionaalset astet (viies ja kuues)

nimetatakse ka põhimõttekindlaks astmeks. Sellele astmele jõudnud inimesele kehtivad moraaliväärtused ka väljaspool sotsiaalset gruppi (Pöder jt, 2009, 55–56).

Anglo-ameerika väärtuskasvatuse nüüdisaegses teoreetilises diskussioonis on kolm suuremat lähenemist, mis on tänapäeval enam levinud. Nendeks on ratsionaalne väärtuskasvatus, iseloomukasvatus ja integreeriv väärtuskasvatus. Ratsionaalne väärtuskasvatus seab esiplaanile reflekteeriva arutlemise ja autonoomia arendamise. Selle kohaselt on oluline oma kohustuste mõistmine ja reeglite järgi toimimine. Õpilastele ei öelda ette, mis on õige ja kuidas nad peaksid käituma. Selle asemel antakse õpilastele dilemma, mille arutamise kaudu on võimalik osaleda moraalses arutlusprotsessis. Arutluse käigus õpitakse oma väärtusi ja vaatekohti teadvustama (Sutrop jt, 2009, 60). Ratsionaalses väärtuskasvatuses on eristatavad kaks suunda, millest üks on Piaget' ja Kohlbergi moraalse arengu teooriast välja kasvanud kognitiivne lähenemine, milles julgustatakse õpilasi moraaliküsimuste üle arutlema ning teadlikke ja kaalutletud väärtuspõhiseid otsuseid tegema. Teine eristatav suund on väärtuste selitamine, kus õpetaja julgustab õpilasi oma väärtustes selgusele jõudma, rõhutades iseseisvat mõtlemist (Schihalejev & Pevkur, 2016, 10).

Iseloomukasvatus on 1990-ndatel USA-s levinud väärtuskasvatuse meetod, mis seab esiplaanile isiksuse tervikliku arengu (Sutrop jt, 2009, 59). Iseloomukasvatus seab esiplaanile teatud iseloomuomaduste kasvatamise. Hea iseloomu aluseks on väärtused: hoolivus, ausus, õiglus, vastutustunne ja austus teiste vastu. Iseloomu kujundamine aitab õpilastel head tunda, head armastada ja head teha (Pöder jt, 2009, 222). Keskseks küsimuseks on „Milline inimene ma peaksin olema?“. Oluline pole ainult teha õiget asja, vaid ka omada hea olemiseks ja õigesti toimimiseks vajalikke kalduvusi, motivatsiooni ja emotsioone (Sutrop jt, 2009, 59).

Terviklikku lähenemist väärtuskasvatusele pakub integreeriv lähenemine, mis sisaldab endas mõlemat lähenemist, nii reflekteeriva arutlusvõime arendamist kui ka iseloomukasvatust (Sutrop jt, 2009, 58). Sellega rõhutatakse, et igasugune väärtustamine on üheaegu nii individuaalne kui ka sotsiaalne nähtus. Selle kohaselt tuleb iseloomu arendada läbi eakaaslaste seas toimuva moraalidilemmade arutlemise. Tähtis on anda õpilasele võimalus moraalseks heateoks ja jagada selle eest ka tunnustust (Sutrop jt, 2009, 61).

Väärtuskasvatus on vajalik protsess, millele tuleb rõhku pöörata juba lapse varajases eas. Seda ei saa alaväärtustada, kuna see aitab kaasa tervikliku inimese kujundamisele. Selleks, et väärtushinnanguid kujundada parimal võimalikul viisil, on vaja enne teada, millised on erinevaid võimalikud lähenemised ja meetodid väärtuskasvatuse edastamiseks. Eelnevalt selguski, et väärtuskasvatusel ei ole üht kindlat ja õiget meetodikat. Võimalusi selleks on mitmeid ja neid on vaja sageli omavahel kombineerida.

Väärtuskasvatuse kujundamiseks on loodud ka mitmeid erinevaid meetodeid. Tegevuse sihipärasus on üheks oluliseks aspektiks väärtuspädevusega tegelemisel, samuti on oluline selle mõju lahti mõtestamine, sest vastasel juhul võib kaasa aidata nende väärtushinnangute kujunemisele, mis tegelikult eesmärgiks polnud. Järgnevas alapeatükis tehakse põgus ülevaade väärtushinnangute kujundamisest meetodika „Kiusamisest vabaks!“ näitel.

1.2 Väärtushinnangute kujundamisest meetodikas „Kiusamisest vabaks!“

Üheks levinumaks probleemiks koolides on kiusamine. Koolide ülesandeks on kiusamist tõkestada. Aastakümnete jooksul on tehtud arvukalt uuringuid kiusamise olemuse kohta ja selle mõju lapse nii vaimsele kui ka sotsiaalse tervisele (Olweus, 1993; Arseneault, Bowes & Shakoor, 2009; Wang & Ronald, 2012; Olweus, 2013; Treial, 2014, 191;). „Kiusamisest vabaks!“ meetodika tulemusuuringu lõppraporti tulemustest selgus, et nii õpetajad kui ka lapsevanemad pidasid oluliseks rõhutada, et järjepidev tegelemine väärtustega on oluline kiusamise ennetamisel. Samuti nii õpetajate, lapsevanemate kui ka laste silme läbi on kiusamise probleem meetodika järjepideva rakendamise järel kahanenud. („Kiusamisest vabaks!“ meetodika tulemusuuring, 2016) Seega süstemaatiliste tõenduspõhiste programmide kasutuselevõtt koolikeskkonnas on kiusamise vähendamise üks tõhusamaid viise (Farrington & Ttofi, 2009; Evans, Fraser, & Cotter, 2014). Nii on loodud erinevaid juhiseid ja programme, mille abil kiusamist vähendada, kuid ometi leiavad aset ka kiusamisolukorrad, mis vastanduvad ühiskonnas aktsepteeritavate väärtustega.

Käesolevas magistritöös on võetud eeskujuks programm „Kiusamisest vabaks!“, et pakkuda programmile nelja põhiväärtuse kujundamise toetamiseks üks võimalik lähenemisviis. Programm sai alguse Taanist, alates 2007. aastast, mida juhib Save the Children Denmark koostöös Taani kroonprintsess Mary Fondiga Taani lasteaedades ja

algklassides. Eestis veab Taani eeskujul programmi alates 2010. aastat MTÜ Lastekaitse Liit. (Bøgeskov, Mygind & Rasmussen, 2013).

Programm „Kiusamisest vabaks!“ keskendub põhiväärtuste kujundamisele ja seisukohale, et täiskasvanul on võimalik oma käitumise ja tegutsemise kaudu ennetada kiusamist. Eesmärk on tekitada õpilaste vahel tugevaid suhteid ja arendada õpilasi üksteise suhtes sallivaks, austavaks, hoolivaks ja julgeks. Mis on ka programmi neli põhiväärtust, millele metoodika ja materjalid on suunatud. (Bøgeskov jt, 2013)

- Sallivus. Õpilane märkab ja aktsepteerib mitmekesisust ja kohtleb kaaslasti võrdsetena;
- Austus. Õpilane arvestab kõikide lastega, näidates jaatavat ja hoolivat suhtumist kõikidesse lastesse ja kohtleb kaaslasti võrdsetena;
- Hoolivus. Õpilane näitab välja huvi, osavõtlikkust, kaastunnet, muret ja abivalmidust iga kaaslaste vastu;
- Julgus. Õpilane jääb endale kindaks ja seab oma piirid. Ta on julge ja hea kaaslane, kes soovib ja on valmis astuma vastu ebaõiglusele. (Bøgeskov jt, 2013)

Lasteaedades on metoodika „Kiusamisest vabaks!“ olnud kasutusel alates 2010. aastast ja koolides 2013. aastast. 2017. aasta detsembrikuuks oli selle kasutamise õigus 465 lasteaial ja 133 üldhariduskoolil. Liitunud lasteaia- ja koolimeeskonnal tuleb läbida enne metoodika kasutamist põhjalik koolitus, mille käigus saadakse rühmades ja klassides kasutamiseks ka metoodilised vahendid. Taani eeskujul on ka Eestis välja töötatud sotsiaalsed käitumismudelid, mis aitavad klassis luua hea õhustiku. (Bøgeskov jt, 2013) Selle edastamise metoodika on koondatud vanusepõhisesse kohvrissi, mis sisaldab:

- käsiraamatut
- massaažiraamatut
- raamatuid: „Koos õues. Õuetegevuste raamat“ ja „Paremad sõbrad. Sõprusprogramm“
- teemakaarte (21 tk)
- plakateid: „Viis nõuannet lapsevanemale“ ja „Meie väärtused“
- teabelehti lapsevanematele
- arutelukaarte õpetajatele ja lastevanematele (Bøgeskov jt, 2013)

Metoodika „Kiusamisest vabaks!“ sihtrühm on 7–10aastased lapsed. Programm on vastavuses riiklike õppekavadega ja seda toetab haridus- ja teadusministeerium. Metoodika on suunatud nii õpetajatele, lapsevanematele, koolipsühholoogidele, sotsiaalpedagoogidele ja kooli juhtkonnale eesmärgiga, et nemad kui lapsed ümbritsevad täiskasvanud saaksid oma käitumise ja hoiakutega olla lastele eeskujuks. (MTÜ Lastekaitse Liit)

Oluline õppe- ja kasvatustegevuse alusdokument on Põhikooli Riiklik Õppekava. Järgnev alapeatükk vaatleb lähemalt, milliste väärtushoiakute kujunemist toetab põhikool.

1.3 Väärtushinnangud Põhikooli Riiklikus Õppekavas

2011. aastal vastu võetud Riiklik Õppekava seab koolile ja õpetajale uusi ülesandeid. Uue õppekava elluviimiseks ei tohi õpetajad piirduda pelgalt aine õpetamisega, vaid neil lasub oluline roll ka väärtuskasvatajana (Schihalejev, 2011, 5).

Põhikooli Riikliku Õppekava olulised alusväärtused lähtuvad põhimõtetest, mis on välja toodud nii Eesti Vabariigi Põhiseaduses, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis, lapse õiguste konventsioonis kui ka Euroopa Liidu alusdokumentides (PRÕK, 2011). Riiklikus Õppekavas on alusväärtustena ära nimetatud üldinimlikud väärtused (ausus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu) ja ühiskondlikud väärtused (vabadus, demokraatia, austus emakeele ja kultuuri vastu, patriotism, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus) (PRÕK, 2011).

Üldinimlikud ja ühiskondlikud väärtused loovad raami kooli väärtuskasvatusele. Olulised põhimõtted on: elu ja inimväärikuse austamine, südametunnistuse, usu- ja mõttevabadus, lugupidamine enda ja teiste rahvaste traditsioonide ja kultuuriväärtuste vastu, sallivus, võrdõiguslikkus, õigusriigi põhimõtete järgimine, vägivallatus, looduskeskkonna säilitamine, perekonna väärtustamine (Sutrop jt, 2009, 182). Seeläbi aidatakse õpilasel õppida tundma väärtusi, kõlbelisi norme ja etiketti, kujundada väärtuste ja kõlbeliste normide süstemaatilise ja kriitilise analüüsimise oskusi, arendada isiklike väärtushinnanguid ja kõlbelisi hoiakuid (voorusi), kujundada eneseväärikust ja lugupidamist teiste inimeste vastu, kujundada oskusi kõlbeliste konfliktide lahendamiseks ja vastutustundlike valikute tegemiseks (Sutrop jt, 2009, 182).

Õppekava ainevaldkond „Keel ja kirjandus“ toob täpsemalt välja ainealased kirjeldused ja eesmärgid. Ainekavas pole väärtusi otseselt loetletud, kuid neid on võimalik öeldu põhjal tuletada. Ainevaldkonna üldosa järgi vormivad keel ja kirjandus õpilase identiteeti, tundemaailma ja eetilisi väärtushoiakuid. Keele ja kirjanduse õpetuses edastatakse kõlbelisi ja esteetilis-emotsionaalseid väärtusi. Ilukirjanduse ja aimetekstide kaudu kujundatakse ka kultuuriväärtuste mõistmist. Kirjanduse lugemine toetab õpilaste kirjandushuvi ja maailmapildi kujunemist. Lisaks veel austust, kultuurilist sallivust ja oluline on ka isiksuse areng (PRÕK, 2011).

Väärtushinnangud, mida hinnatakse koolikultuuris, on väärtuslikud ka väljaspool õppeasutust. Isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostoimimise aluseks on väärtushoiakud ja -hinnangud, mida kujundab ümbritsev keskkond. Ausus, heatahtlikkus, sallivus, töökus, lugupidamine enda ja teiste vastu ja palju muud on Riiklikus Õppekavas välja toodud. Juba esimeses kooliastmes hakatakse kujundama neidsamu väärtushoiakuid. Õppekava järgi on inimese vaimne, füüsiline, moraalne, sotsiaalne ja emotsionaalne areng võrdselt olulised.

Magistritöös keskendutakse esimesele kooliastmele. Lapse esimesed kooliaastad on olulise tähtsusega, kuna siis algab väärtushoiakute teadlik kujundamine. Õpitakse tundma oma mina, omandatakse häid kombeid ja kujundatakse selline klassikollektiiv, kus peetakse oluliseks õiglust, ausust, hoolivust ja lubaduste täitmist (Sutrop jt, 2009, 185). Sellel vanuseastmel on oluline eneseväärikuse arendamine, teiste vaatenurgast olukordade nägema õppimine, empaatia arendamine, lugupidamine teiste suhtes, osalemine otsuste tegemise protsessis (klassi reeglite koostamine), heatahtlikkus (Sutrop jt, 2009, 185).

Tegelikult pole väärtuskasvatus koolides põhiainetele lisakoormuseks, kuna see käib teiste ainetega paratamatult kaasas ja selle teadlik rakendamine kannab vilja mitmes aspektis. Lisaks aitab väärtuspädevuste areng kaasa laste õpihuvi suurenemisele ja parematele õpitulemustele (Sutrop jt, 2014, 1). Väärtuskasvatuse rõhutamine on uues õppekavas väga oluline, kuid üksnes õppekava ei taga selle teostumist. Väärtuskasvatus toimub siiski lapsevanemate, õpilaste ja õpetajate koostöös. Märkimisväärne roll väärtuste kujundamisel on ka kirjandusel. Kirjandusest võib leida hulgaliselt väärtusi, mida otseselt ei teadvustata. Selleks, et väärtusi teadlikult edastada, peame enne teadma, milliseid väärtusi kannab endas kirjandus.

2 VÄÄRTUSHINNANGUD LASTEKIRJANDUSES

Erinevad lood on saatnud inimkonda ajast aega. Samuti on läbi aegade kujundatud jutustuste abil väärtusi, vahendatud üldinimlikke kogemusi, pakutud probleemide korral lohutust ja teraapiat, esitatud positiivseid, eeskuju väärivaid näiteid jne. Jutustustes tuuakse esile kindlaid väärtushinnanguid selle kohta, mida antud loo jutustaja või kultuur edasi kannab. Olulist rolli omavad jutustused lapsepõlves, mil pannakse alus inimese identiteedile. (Schihalejev, 2012, 26) Lastekirjandus on mõeldud teatud vanuses lastele (nii lasteaias kui koolivanustele lastele) ja sellega puutuvad lapsed kokku nii kodus, lasteaias kui koolis. Väikesed lapsed vajavad tihti peale juhendamist, et keegi aitaks neil teost mõista. Õpetaja, kellel on selleks professionaalne ettevalmistus, teeb seda koolis igapäevaselt.

Kirjandus pakub rohkesti eeskujusid. Esimeses kooliastmes kujuneb lapsel nn ideaalmina, arusaam sellest, milline tahetakse olla. Kehtestatakse endale norme ja oma käitumist hakatakse võrdlema enda loodud ideaalidega. Pikkamisi hakkab ideaalmina reguleerima käitumist seestpoolt. Ideaalmina olemus pole juhuslik, vaid see konstrueeritakse erinevate lugude kuvanditega (Schihalejev, 2012). Laps õpib suures osas eeskujude järgi, seega on sobivate moraalse eeskujude olemasolu lastekirjanduses äärmiselt oluline.

Kirjandus aitab toetada kultuurilist järjepidevust, mis tähendab, et jutustus annab edasi kultuurilisi põhiväärtusi ja lapse maailmapilt avardub. Maailmapildi avardamine on oluline selleks, et õpilane saaks teada milliseid arvamusi, inimtüüpe, uskumusi maailmas leidub. Kirjandusteos puudutab, esitab väljakutseid ja võimaldab muuta inimeste arusaamu nii tunnetuslikul, emotsionaalsel kui ka käitumise tasandil. Kõlbeline käitumine leiab aset kaasaelamise, eeskuju ja kaasahaarava jutustuse abil. (Schihalejev, 2012, 29)

Tähtis on ka empaatia, mida kirjandus aitab arendada. Empaatiavõime on oluline, et laps mõistaks teise inimese tundeid. Kirjandus võimaldab näha maailma erinevatest vaatepunktidest. Loo detailid lasevad peategelasega samastuda ja mõjuvad sügavamal tasandil kui keelud ja käsud. Samuti aitavad jutustused lapsel mõista ennast ja oma tundeid, arendada emotsionaalset küpsust, andes käitumismudeleid, kuidas oma emotsioone väljendada vastuvõtval viisil (Schihalejev, 2012, 27).

Lugu valmistab ette uuteks olukordadeks (eksimine, hirm üksijäämise ees, kokkupuutumine tundmatuga, raskustega toimetulek). Kirjandus võimaldab mõelda turvalises olukorras läbi ka hirmutavad stsenaariumid. Lastekirjandus tõlgendab kogemused looks, mille vastuvõtja – laps – võtab need omakorda vastu kogemusena (Schihalejev, 2012, 27). Jutustuse abil saab mõelda keerulistest probleemidest. Lugu kuulates või lugedes saab laps selles osaleda, kaasa elada ja mõelda. Üks lugu võib olla väga tõhus vahend probleemide mõistmisel.

Väga mõjuv moodus väärtuskasvatusega tegelemiseks on väärtushinnangute üle arutlemine. Kirjandus pakub selleks mitmeid võimalusi. Õpilastega saab arutleda tegelaste väärtushoiakute üle ja kuidas võisid need mõjutada nende käitumist (Tulviste, 2015). Ühes heas lasteraamatus peaksid olema selgelt välja toodud tegelaste suhtumised, uskumused, väärtused (hoolivus, andestamine, üksteise tunnustamine, ausus, õiglus, lubaduste pidamine, suhtumine loodusesse või muu taoline) (Schihalejev, 2012, 32).

Erinevate juttudega puutuvad lapsed kokku juba väga varajases eas. Kuid tihti nende juttude mõistmiseks, nagu ka eelnevalt selgus, vajavad lapsed täiskasvanu juhendamist. Kirjanduse toel on võimalik kujundada nii lapse empaatiavõimet, eeskujusid kui ka väärtushinnanguid. Nii on väärtuskasvatuse üheks võimaluseks ka väärtushinnangute üle arutlemine kirjandusteoses.

Järgmises alapeatükis käsitletakse lähemalt lastekirjaniku Aino Perviku loomingut.

2.1 Aino Pervik lastekirjanikuna

Aino Pervik (sünd 1932) on menukas kirjanik, kes on kirjutanud erižanrilisi lasteraamatuid, proosat täiskasvanutele ja luulet, olnud publitsist ja lastekirjanduse kriitik (PERVIK).

Pervik on loonud palju huvitavaid tegelasi (Palm, 2012). Tema teosed räägivad tihti olulistest ja aktuaalsetest temadest. Perviku esimene lasteraamat „Kersti sõber Miina“ (1961) käsitleb keskmise kooliea laste eetikat ja suhteid. Väikelaste raamat „Kaarist on kasu“ (1971) räägib loo väikesest tüdrukust, kellele meeldib isa ja ema kodustes töodes aidata. Kaheosaline muinasjutt „Kunskmoor“ (1973) ning „Kunskmoor ja kapten Trumm“ (1975) on eesti lastekirjanduse tippteosed, mis õhutavad mõtlema üksindusest ja

inimsuhetest, armastusest, kodust ja perekonnast, isiksusest ja headusest, loodusest ja loodushoiust (Kruus & Puhvel, 2000, 406). „Arabella, mereröövli tütar“ (1982) käsitleb headuse, kurjuse, õigluse ja inimlikkuse igivanu põhiküsimusi. Muinasjutuvormis kirjutatud „Sookoll ja sisalik“ (1986) tutvustab looduseadusi ja keskkonnaühtsust. „Kallis härra Q“ (1992) jutustab keerukatest pereprobleemidest (Kruus & Puhvel, 2000). „Maailm Sulelise ja Karvasega“ (2000) keskendub sõna jõule ja kannab endas väga olulist mõtet, kuidas sõna ja mõtte jõuga võib korda saata väga palju, nii head kui kurja (näiteks võib sõnadega väga haiget teha) (Niitra, 2012, 1). Sari „Paula elu“ ilmus aastatel 2001–2008. Sellest tuleb lähemalt juttu alljärgnevalt.

Pervik on saanud mitmeid lastekirjanduse preemiaid ja tunnustusi, 2001. aastal omistati talle Valgetähe V klassi teenetemärk. Perviku kõige esimene auhind oli J. Smuuli nimeline kirjanduse aastapremia (1976) raamatu „Kunksmoor ja kapten Trumm“ eest. Ta on saanud 2004. aastal Nukitsa konkursil 3. koha (Paula sarja raamatud „Paula lõpetab lasteaia“, „Paula läheb linna elama“, „Paula ja Joosep“, „Paula esimene koolipäev“ ja „Paula jõulud“). Alates 2004. aastast on Pervik kantud rahvusvahelisse IBBY aunimekirja („Paula õpib emakeelt“). Pervik on võitnud ka J. Oro nimelise lastekirjanduse preemia 2006. aastal ja mitmeid teisi auhindu (PERVIK).

Krista Kumberg on öelnud, et Aino Pervik on kogenud kirjanik, kes oskab meisterlikult ja lastele arusaadavalt raskemaid probleeme lahti mõtestada. Keerulistest asjadest on sageli lihtne keeruliselt kirjutada, kuid keeruliste asjade selgeks tegemine lihtlausetega nõuab meisterlikkust. Perviku eesti keel on kirkastavalt ilus, selge, täpne ja rikas (Kumberg, 2004, 35). Alati on tema lugudes aimata lootuskiirt paremale olukorrale ja lahendustele. Tema teosed on täis väärtuslikke tarkusteri, hoolivust ja armastust. Need õpetavad lastele kuidas loodust hoida, kuidas leida sõpru ning jääda ka keerulistes olukordades inimlikuks ja väarikaks (Palm, 2012). Pervik on suutnud isegi sellist tuhandeid kordi kirjeldatud sündmust, nagu seda on esimene koolipäev, kujutada uudset ja värvikalt (Palm, 2014, 56).

2.2 Raamatusari „Paula elu“

Sari „Paula elu“ ilmus aastatel 2001–2008 ja koosneb 17-st osast: „Paula jõulud“ (2001), „Paula esimene koolipäev“ (2001), „Paula ja Joosep“ (2001), „Paula läheb linna elama“ (2001), „Paula lõpetab lasteaia“ (sarja „Paula elu“ 1. raamat, 2001), „Paula ja õuelapsed“

(2002), „Paula ja Patrik“ (2002), „Paula päästab Kassiopeiat“ (2003), „Paula õpib emakeelt“ (2003), „Paula viiakse haiglasse“ (2003), „Paula läheb piknikule“ (2003), „Paula käib poes“ (2003), „Paula lumememm“ (2005), „Paula raamatukogus“ (2005), „Paula läheb külla“ (2005), „Paula aabits“ (2007) ja „Paula sõidab kevadet vaatama“ (2008). Sarja juurde kuulub vähese tekstiga värvimisvihik „Paula mängib“ (2003) (Palm, 2014, 56).

„Paula“ raamatusarja peategelane on 7-aastane Paula, kes elab koos oma ema, isa ja venna Patrikuga. Paulal ka kaks vanaema ja vanaisa. Sarja iga osa keskendub konkreetsele sündmusele või probleemile, mis lõpuosas leiab lahenduse. Paljudel juhtudel annab juba pealkiri aimu, millest juttu tuleb. Tekst on huvitav selle poolest, et osa infot esitatakse pildina ja osa tekstina. Sarjale on illustratsioonid loonud Aino Perviku tütar Piret Raud, kelle lapsekälised must-valged illustratsioonid sobivad ideaalselt täiendama teksti, andes edasi selle peamist mõtet. Teos on kirjutatud lihtlausetega ja lapsele tundmatud sõnad on tekstis lihtsalt lahti seletatud (Palm, 2014, 57). Iga osa lõpetab Paula kiri Pontule, kes elab vanaema juures maal. Kiri on nagu kokkuvõtte ja tuletab meelde olulisemaid sündmusi, mis selles osas toimusid.

„Paula“-sarja teostest leiab argipäeva olukordi, mida on kirjeldatud läbi lapse silmade. Nendes puudub täiskasvanu moraal ja sõnade pealelugemine (Palm, 2014, 56). Pervik kirjeldab ka väikese lapse emotsioone, mis võivad erinevates olukordades tekkida. Ta tõstab lapse suure inimesega võrdsele positsioonile, ei pisenda „laste asja“, vaid jagab asjalikke seletusi, pakub lahendusi, annab hinnanguid (Kumberg, 2004, 35). Paula-lood õpetavad lapsi keelamata-käskimata, ainult juttu vestes või seletades, miks ei sobi näiteks roosa kuldpärlitega kleit esimeseks koolipäevaks või kuidas ikkagi suhtuda päkapikkude kaheldavasse olemasolusse (Kumberg, 2002).

Sari „Paula elu“ õpetab lastele väga palju. Kui lugeja Paulaga tutvub, on tema elus suurte muutuste aeg ja lugeja teeb koos temaga läbi mitmeid kohanemisi. Kõigepealt lõpetab Paula lasteaia, kolib linna ja läheb kooli. Linnas on talle kõik uus, võõras ja harjumatu (Kumberg, 2004). Taolisi hirme uue ja eesseisva ees leiab teistegi tillukeste inimeste hingest (Kumberg, 2002). Sellised elulised olukorrad õpetavad lapsi mõistma ühiskonna elus toimuvaid protsesse ja ka omavahelisi suhteid kuni liivakastisuheteni välja (Kumberg, 2004, 36).

Pervik ei kujuta sugugi ainult väikelapse elu päkselist poolt. Paula ise on küll tihti hästi rõõmus, kuid on ka olukordi, mis tekitavad temas häbi, hirmu ja väsimust. Näiteks pelgab Paula tundmatuid kohti ja olukordi, esimene koolipäev tekitab talle palju muret, kuna kõik on võõrad. Ka haigla on hirmutav koht, kus maskides kirurgid võivad olla justkui tulnukad. Paula kardab ka prügikolle ja linnas Patrikuga kodus üksi olemist. Linnakodus kostavad kõik hääled läbi seina, torud teevad hirmuäratavat korinat. Paula on närveerimisest sageli hirmus väsinud. Kõige uuega kohanemine on ka optimistliku meelelaadiga Paulale väga raske (Kumberg, 2004, 38). Paula saab ka pahaseks ja vihaseks. Vihane on ta siis, kui Arts ässitab õues Patrikut prügikolle narrima („Paula ja õuelapsed“). Siinkohal meenutab autor kahte olulist tõe lastele: „Kiviga ei tohi visata!“, „Väiksematele ei tohi lollusi õpetada!“ (Kumberg, 2004, 35)

Paula lugudes on kujutatud mitut laadi lastevahelisi suhteid. Konflikte, enesekehtestamist, sõprust, kiusamist – kõik, mis koolis ja koduõuel ette võib tulla. Naabripoiss Arts teeb õue peal omadel ja uutel lastel Paulal-Patrikul vahet ja ei taha neid oma kamba salakohta lubada („Paula ja õuelapsed“). Paula sõbruneb Joosepiga, kes on tore poiss („Paula ja Joosep“). Koolis toimub kiusamine – teise klassi poiss Kuno kiusab esimese klassi tüdrukut Kassiopeiat („Paula päästab Kassiopeiat“).

Laste omavaheliste suhete, mängude ja probleemide kõrval kujutatakse teoses ka täiskasvanute muresid ja eluraskusi. Näiteks kaotab Paula isa vabrikus töö, mistõttu peabki pere maalt alevist, kus nad varem elasid, linna kolima. Sarjas on juttu ka Paula sõbra Joosepi ema ametialasest eneseteostusest, Paula ema tööotsingutest ja teistestki täiskasvanute maailma teemadest.

Olulised väärtushinnangud

Aino Pervik poetab Paula lugudesse peenetundeliselt hinnanguid ja rõhutab elu püsiväärtusi, suunates sellega märkamatuks ka lugeja mõtteid (Kumberg, 2004, 37). Mõned näited: isetehtud kingitused on paremad ja väärtuslikumad kui kallid poest ostetud kingid (Kumberg, 2005). Lapsed saavad lasteaia lõpukingiks isetehtud asju („Paula lõpetab lasteaia“). Vanaema saadab Paulale omakootud kassi ja villased püksid („Paula viiakse haiglasse“). Paula kingib Patrikule tikutoosiauto, isale ühe koolis meisterdatud jõulukaunistuse ja emale raamatu vahel kuivatatud nurmenuku („Paula jõulud“).

Paula-lugudes räägitakse ka palju kirjandusest ja väärtustatakse eesti keelt ning teistegi laste emakeelt. Üks lugu kannab pealkirja „Paula õpib emakeelt“ kus selgub, et Paula uues klassis on väga erineva emakeelega lapsi ja et nende kõikide emakeel on ilus. Samuti saavad Paula ja Patrik kingiks raamatuid. Paula loeb Ernst Enno ja Eno Raua luuletusi. Kasvataja kirjutab Paula mälestusalbumisse read „Kalevipojast“ (Kumberg, 2004, 37).

Pervik näitab julgelt ka laste varanduslikku ebavõrdsust. Martin ei näita teistele lastele oma lõpukinki, kuid Margot, kes sai pissiva nuku, teadis rääkida, et Martini isa koondati („Paula lõpetab lasteaia“). Autor püüab õigetele väärtustele rõhku pannes toetada nn kehvema lapse enesetunnet. Kooli jõulupeole oleks Paula väga tahtnud uut kleiti, kuid pidi panema sellesama, mis esimesel koolipäeval. Enamus tema klassi lastest tuli samade riietega, mis ka esimesel koolipäeval, ainult Tollil oli uus punane sametkleit. Temale toovad päkapikud aasta läbi kinke ja maiustusi. Autor viib selle ebavõrdsuse mõne lausega tasakaalu: kõik päkapikud lihtsalt ei ole ühesugused, nagu ei ole ühesugused kõik inimesed („Paula jõulud“). Paula naabripoisi ja sõbra Joosepi pere saab lubada endale jõulupuhkust välismaal, kuid ema ja kasuisa töö tõttu on Joosep sageli ükski, ema küll toob ja viib, aga ei viibi. Ema ei saa ka tihti lubatud täita, sest tööasjad tulevad vahele (Kumberg, 2005, 44).

Eelnevalt tehti lühiülevaate Aino Perviku lasteloomingust ja tutvustati sarja „Paula elu“.

3 UURIMISTÖÖ METOODIKA

Järgnevas peatükis antakse ülevaade uuringu läbiviimise eesmärgist, valimist, andmekogumismeetoditest ja kirjeldustest ning uurimuse analüüsist.

Käesoleva magistritöö kirjutaja eesmärk on välja selgitada, milliste pilootprogrammi „Kiusamisest vabaks!“ põhiväärtuste kujunemist aitavad toetada valitud Aino Perviku teosed 1. ja 2. klassi õpilastel. Vaatluse all on Aino Perviku kolm teost: „Paula esimene koolipäev“ (2001), „Paula jõulud“ (2001), „Paula päästab Kassiopeiat“ (2003). Aino Pervik on eesti üks viljakamaid ja tunnustatumaid lastekirjanikke, mistõttu valiti ka antud töö käsitlemiseks tema teosed sarjast „Paula elu“ (2001–2008). Teosed valiti koolide soovituslikust kirjandusest, et välja selgitada, kas valitud Perviku teosed sisaldavad väärtushinnanguid, ja kui, siis milliseid.

Andmeid kogutakse kahes etapis, teoste analüüsi ja fookusgrupi intervjuude käigus. Teoste analüüsi eesmärk on vaadelda teoses olevate tegelaste iseloomuomadusi ja milliseid nelja liiki väärtusi (bioloogilis-füüsilised, sotsiaalsed ja moraalsed väärtused, esteetilised väärtused) võib teosest leida. Fookusgrupi intervjuu eesmärgiks on välja selgitada, milliseid on õpilaste eelteadmised väärtushinnangutest ja milliseid õpilased ise järgivad. Samuti, kes on õpilastele väärtushinnangute kujunemisel eeskuju(de)ks ja milliseid väärtushinnanguid õpilased „Paula sarja“ loetud teoses märkavad.

Empiirilise uuringu läbiviimine on vajalik, kuna sinne töö annab ka tegevõpetajale juhtnööre väärtuskasvatuse arendamiseks koolitundides. Õpetaja saab koolitunnis kasutada sama fookusgrupi intervjuu vormi eesmärgiga arutleda õpilastega väärtuste temadel. Töö kirjutaja soovib katsetada, kuidas õpilasteni jõuavad lastekirjanik Perviku teostes leiduvad väärtushinnangud ja kas need teosed toetavad „Kiusamisest vabaks!“ programmi nelja põhiväärtust. Käesolev magistritöö on julgustuseks kõigile õpetajatele väärtuskasvatusega tegelemiseks. Positiivsete väärtushinnangute kujunemine varases koolieas on oluline, kuna väärtused loovad üksteist arvestava ja ühtehoidva klassiõhkkonna, samuti on väärtustel oluline roll kiusamise ennetamises. Kiusamise ennetamine on Eestis muutunud järjest laialdasemaks ja eriti oluline on ennetus juba varases koolieas.

3.1 Valimi kirjeldus

Järgnevalt antakse ülevaade valimist ja selle moodustamise põhimõtetest.

Magistritöö uuringu valim hõlmab pilootprojektiga „Kiusamisest vabaks!“ liitunud koole. Uuringusse kaasatud pilootkool valiti MTÜ Lastekaitse Liit kodulehelt, kuna MTÜ Lastekaitse Liit on Eestis programmi algataja. Valimisse kuulub pilootprogrammiga liitunud kahe kooli kaks 1. ja 2. klassi. Taustandmed on vajalikud vaid magistritöö kirjutajale ja neid ei avalikustata magistritöö raames. Tegemist on mugavusvalimiga, millesse kaasatakse liikmeid, kes on kergesti kättesaadavad ja kus ühe kooli kaks klassi on valmis lugema Perviku valitud kolm teost (eelpool nimetatud) ja seejärel osalema fookusgrupi intervjuus. Intervjuu viiakse läbi vabas ja rahulikus õhkkonnas, kus arutletakse väärtushinnangutest nii, et grupikaaslased saavad üksteist toetada ja vajadusel ka tasakaalustada üksteise vastuseid (Cohen, Manion, Morrison 2007, 373; Laherand 2008, 220). Tavaliselt moodustatakse fookusgrupp 5–10 inimesest (Krueger, Casey, 2000, 10). Nii ka käesolevas uuringus vesteldakse õpilastega 5–10 liikmelistes gruppides, mis annab võimaluse vahetult koguda andmeid, kus intervjuerija täidab nii moderaatori, kuulaja kui ka vaatleja ülesandeid (Cohen jt, 2007; Õunapuu 2014, 174). Arvestades ka seda, et iga õpetaja jagab klassi võrdselt kolmestesse gruppidesse (sellele alusel, millist teost õpilane loeb). Intervjuu kestvus on planeeritud keskelt läbi 20 minutit, arvestades 1. ja 2. klassi keskendumisvõime ja motivatsiooni kadumisega. Fookusgrupi intervjuu viiakse läbi 2018. aasta jaanuaris ja veebruaris.

3.2 Andmekogumismeetodid

Käesolevas alapeatükis tutvustatakse magistritöö uuringu andmekogumismeetodeid.

Empiirilises osas kasutatakse uurimisprobleemi püstitusest lähtuvalt kvalitatiivset uurimisviisi. Kvalitatiivne uuring on mõeldud teadmiste hankimiseks ja uurimine korraldatakse loomulikes tingimustes. Selline uuring annab rikkalikke detailseid kirjeldusi inimeste käitumisest ja arvamustest. (Savenye, Robinson 2001, 1171–1173 viidatud Õunapuu 2014 järgi). Kvalitatiivne uurimisviis osutus valituks seetõttu, et uuritakse väiksemat hulka inimesi, kes on liitunud pilootprojektiga „Kiusamisest vabaks!“.

Kvalitatiivse uurimuse üheks tüüpiliseks jooneks on see, et uurimisobjektid valitakse eesmärgipäraselt, mitte juhusliku valimi kaudu (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007, 155).

Käesolevas magistritöös kogutakse andmeid kahes etapis. Esimeses etapis kogutakse andmeid analüüsi kaudu, mille käigus püütakse saada ülevaade uuritavast tekstist kui tervikust. Konkreetsetes töös on analüüsitud kolme Perviku teost („Paula esimene koolipäev“, „Paula jõulud“ ja „Paula päästab Kassiopeiat“) selleks, et anda ülevaade, milliseid väärtushinnanguid konkreetsed teosed vahendavad ja milline seos on teostel pilootprogrammis „Kiusamisest vabaks!“ oluliseks peetud nelja põhiväärtustega.

Andmete kogumise teises etapis viiakse läbi fookusgrupi intervjuud. Fookusgrupi intervjuu on valitud põhjusel, et see võimaldab vestelda kitsamal teemal väikeses grupis intervjuueerija juhtimisel, samuti saab lühikese aja jooksul suurel hulgal andmeid (Morgan 1988, 19; Cohen jt, 2007). Tegemist on poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuuga (lisa 2). Poolstruktureeritud intervjuus on alateemad teada ja avatud lõpuga küsimused on ettevalmistatud, kuid küsimuste täpne sõnastus ja esitamise järjekord pole määrav (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007, 195; Cohen jt, 2007, 361). Grupiintervjuu on omakorda jagatud kolme teemaplokki (vastavalt uuringu eesmärkidele), kus esimeses osas selgitatakse välja õpilaste arusaam väärtushinnangutest, teises osas õpilaste reaalsed kogemused ja intervjuu kolmandas osas toimub arutlus loetud teose sisu üle, sh väärtushinnangute märkamise ja tegelaste iseloomustamine. Selline andmekogumismeetod on sobilik, kuna käsitletakse käitumist, kogemusi ja tundeid ning vastused peegeldavad uuritavate gruppide vabu arvamusalaldusi, hinnanguid ja kirjeldusi (Creswell, 2014; Õunapuu 2014, 159; Cohen jt, 2007, 373).

Andmekogumismeetodite kirjeldus

Eelnevalt selgus, et uurimisprotsessis toimub esimese osana teoste analüüs, mis keskendub väärtuskasvatuse esimesele etapile, kus tegeldakse väärtushoiakute teadvustamisega. Kõigepealt antakse Perviku kolme kirjandusteose sisust lühiülevaade. Seejärel analüüsitakse teoseid kahes jaos.

Esimesena analüüsitakse tegelaste iseloomuomadusi, mis on ühtlasi väärtuskasvatuse üks levinumaid lähenemisviise ja iseloomukasvatus seab esiplaanile isiksuse tervikliku arengu (Sutrop jt, 2009). Iseloomustamise aluseks võetakse teostes olevad olukorrad/tegevused, mis tuuakse tekstis välja kaldkirjas ja viidatakse vastavale teosele ja leheküljele.

Teisena vaadeldakse, milliseid konkreetseid väärtusi kirjandusteosed sisaldavad. Antud magistritöös on kasutatud Tartu Ülikooli eetikakeskuse juhataja Margit Sutropi (2009) raamatust „Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandil Eesti ja Soome koolis“ välja toodud klassifikatsiooni, mille järgi jaotuvad väärtused nelja liiki: bioloogilis-füüsilised, sotsiaalsed ja moraalsed väärtused, esteetilised väärtused. Siinses töös on analüüsimisel kasutatud eelpool nimetatud väärtuste klassifikatsiooni, mis esitatakse vastavalt teose sisule, see tähendab, et kõik neli väärtuste liiki põhjendatakse ja esitatakse teose sisu ja tegevusega vastavuses.

Uurimisprotsessi teise osana toimuvad fookusgrupi intervjuud. Intervjuude käigus saab uurija vahetult ülevaate õpilaste arusaamadest ja kogemustest seoses väärtushinnangutega ja milliseid väärtushinnanguid õpilased eelpool nimetatud kolmes teoses märkavad. Eelnevalt on vaja leida pilootkoolid, kelle kaks 1. ja 2. klassi on valmis läbi lugema Perviku kolm Paula-sarja kuuluvat kirjandusteost. Poolstruktureeritud intervjuude küsimustikud on ette valmistatud ja iga teose kohta viiakse läbi nii 1. kui ka 2. klassi õpilaste seas fookusgrupi intervjuu, mis on eelnevalt iga grupi klassiõpetajaga kokku lepitud. Kuna grupiintervjuud lindistatakse, on ka oluline tehnikatöökindlus (Creswell, 2012, 218).

Fookusgrupi intervjuud on jaotatud kolme plokki, mis on loodud lähtuvalt uuringu eesmärkidest.

I Õpilaste arusaam väärtustest

Selle teemaploki eesmärk on välja selgitada mida väärtusteks üldse peetakse. Milliseid väärtushinnanguid õpilased nimetada oskavad (ka pilootprogrammi „Kiusamisest vabaks!“ põhiväärtusi) ja milliseid ise järgivad. Selles plokkis selgitatakse välja õpilaste arusaamad, mis neil enne intervjuu läbiviimist on.

II Õpilaste reaalsed kogemused

Õpilastelt uuritakse, kes on neile väärtushinnangutest rääkinud. Selle teemaploki eesmärk on saada lähem sissevaade laste endi kogemustesse ja teada saada, kes või mis on õpilaste väärtushinnangute kujunemisel eeskuju(de)ks.

III Väärtushinnangute märkamine teoses

Sellele teemaplokile eelneb ka arutus teose sisu üle, mille eesmärk on, et õpilane meenutab Paula-sarja teose sisu/tegevusi. Kolmanda teemaploki eesmärk on teada saada, milliseid väärtushinnanguid märkavad õpilased teoses. Selles tuleb õpilastel iseloomustada Paulat ja teisi tegelasi ja välja tuua, milliseid väärtushinnanguid teoses märgatakse ja milliste tegevusega need välja tulevad.

3.3 Uurimismetoodika reliaablus ja valiidsus

Erinevatest allikatest pärinev info tagab uuringu valiidsuse (*validity*) ehk tõepärasuse. Teoste analüüsi ja fookusgrupi intervjuude kaudu on võimalik saada täielik ja jõulisem ülevaade väärtushinnangutest, mis seeläbi suurendab nõudeid uuringu kvaliteedile. Kirjandusteoste analüüs on koostatud vastavalt teoreetilisele taustale, mis toetub Tartu Ülikooli eetikakeskuse väljaannetele, teiste hulgas Margit Sutropi, Pille Valgu ja Katrin Velbaumi koostatud „Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis“ (2009). Teoreetiline taust annab uuringule reliaabluse (*reliability*) ehk usaldusväarsuse. (Käärrik & Jakoreva 1997; Cohen jt, 2007). Samuti keskenduvad mõlemad lähenemisviisid pilootprojekti „Kiusamisest vabaks!“ neljale põhiväärtustele, milleks on sallivus, austus, hoolivus ja julgus.

Antud magistr töö empiirilises osas fookusgrupi intervjuude küsimustiku loomisel on tuginetud metoodika „Kiusamisest vabaks!“ tulemusuuringute jaoks välja töötatud küsimustikule, millega uuriti programmi tulemuslikkust. Sarnaselt on koostatud ka teemaplokid ja küsimustik on avatud. MTÜ Lastekaitse Liit välja töötatud küsimustiku analoogia kasutamine tõstab magistr töö reliaablust (*reliability*) ehk usaldusväarsust, mis tähendab, et selle konkreetse uuringuga jõuaks ka mõni teine uurija samade tulemusteni. Küsimustik tagab ka valiidsuse (*validity*) ehk tõepärasuse, et mõõteriist uurib täpselt seda, mida magistr töö uurija teada tahab ehk seoseid reaalse maailmaga (Cohen, Manion, Morrison 2011).

3.4 Andmete analüüs

Grupiintervjuud kodeeritakse vastavalt klassidele (esimene klass K1 ja teine klass K2) ja intervjuud omakorda G1 – G6. Selline järjestus on vajalik uurimistulemuste peatükis, kus õpilasgruppide poolt toodud näidete taga on antud tähised. Sellega tagatakse ka käesoleva magistr töö usaldusväärsus (Patton, 2002). Ühe anonüümse grupiintervjuu näide on toodud ka lisana (lisa 3).

Teoste analüüsi ja kvalitatiivse uuringu käigus, mis viiakse läbi küsimustiku toel, koguneb esmalt ühtsustamata andmestik, mis nõuab kategoriseerimist. Sarnase tähendusega vastused ja suurema esinemissagedusega tekstiosad kogutakse kokku eesmärgiga, et tulemusi ühtlustada ja luua tervik. (Creswell, 2014). Küsimustik ja teoste analüüs keskenduvad väärtushinnangutele ja nendest lähtuvalt tehakse sisuanalüüs. Sisuanalüüsi kasutatakse tekstide uurimiseks, et teha täpseid ja usaldusväärseid järeldusi konteksti kohta (Krippendorff, 2004, 18). Sisuanalüüsi tulemusel kogunevad andmed, mille tulemusena saab uuritavast nähtusest koostada tiheda kirjelduse. Antud töös selgitatakse välja milliste väärtushinnangute kujunemist aitavad toetada valitud Perviku teosed 1. ja 2. klassi õpilastel. Ka milliseid on õpilaste eelnevad teadmised väärtushinnangutest ja milliseid programmi „Kiusamisest vabaks!“ väärtushinnanguid kolmes teoses märgatakse.

Töö viimases osas toimub andmete analüüsimine, mille tulemusel tehakse järeldused, mis võtab ka ühtlasi kokku nii teoste analüüsi kui ka intervjuude tulemused. Siinkohal on olulisel kohal ka kogutud andmete sidumine teoreetilise osaga (Cohen jt, 2011). Uurimistöö tulemuste kõrvutamise teooriaga näitab, et teoreetiline osa on kooskõlas uurimistulemustega (Creswell, 2014; Õunapuu, 2014). Arutelu peatükk kajastab uurimistulemuste tõlgendamist. Järeldustes julgustatakse ka tegevõpetajaid väärtuskasvatusega tegelema ja kajastatakse olulisi ettepanekuid edasiseks uurimiseks.

Järgnevalt vaadeldakse lähemalt, milliseid väärtushinnanguid leiab Paula sarja mõnest valitud osast.

4 VÄÄRTUSHINNANGUD RAAMATUSARJAS „PAULA ELU“

Aino Perviku kolm Paula-sarja kuuluvat kirjandusteost „Paula esimene koolipäev“ (2001), „Paula jõulud“ (2001) ja „Paula päästab Kassiopiat“ (2003) uuritakse järgnevalt läbi kahes osas. Esimeses osas tehakse ülevaade tegelaste iseloomuomadustest, toetudes sealjuures iseloomukasvatuse meetodile, mis on üks levinumaid lähenemisi väärtuskasvatuses. Teises osas vaadeldakse, milliseid väärtusi kirjandusteosed sisaldavad. Vaatluse all on nelja liiki väärtused: bioloogilis-füüsilised, sotsiaalsed ja moraalsed väärtused, esteetilised väärtused. Peatükk lõpeb analüüsiga, milles tehakse ülevaade, milliseid väärtushinnanguid valitud teosed sisaldavad ning kas need teosed toetavad programmi „Kiusamisest vabaks!“ nelja põhiväärtust. Analüüs keskendub väärtuskasvatuse esimesele etapile, mis tegeleb väärtuste teadvustamisega.

4.1 „Paula esimene koolipäev“

Kõigepealt lühidalt teose sisust. Paula on esimese koolipäeva pärast mures. Uus kodu on nüüd linnas, kus kõik on võõrad ja tundmatud. Paula ema tuleb Paulale meelde, et ka naabripoiss Joosep, kellega tüdruk on uues kohas juba jõudnud sõbruneda, läheb samasse klassi. Paulal on ka teine mure. Tal on uus tumesinine kleit, aga see kleit ei meeldi Paulale. Paula ise soovib hoopis heleroosat kleiti, millel on volangid, pitsid, lehvivid ja mõned kuldsed pärlid. Paula tuju läheb veel kurvemaks kui onu Kalju, kes peab tulema Patrikut hoidma, ei ilmu kohale. Emal ja Paulal ei jää muud üle, kui Patrik kooli kaasa võtta. Paula jääb küll veidi kooli hiljaks, kuid õnneks pole aktus veel alanud. Aktusele järgneb klassijuhatajatund, kus õpetaja räägib natukene sellest, kuidas koolis tuleb käituda ja mis järgmisel päeval kooli kaasa võtta. Pärast esimest tundi saavad lapsed koju minna. Koduukse ees ootab neid onu Kalju, kellel on tordikarp ja lilled käes. Paula on päevast väga väsinud, kuid kirjutab õhtul veel Pontule kirja ja paneb kõik järgmise päeva kooliasjad uude ranitsasse valmis.

Paula-lugusid jutustab kõiketeadev jutustaja, kes asub peategelasele Paulale väga lähedal. Jutustaja vaatepunkt on piiramatult st jutustaja teab tegelase tundeid ja mõtteid, oskab lahti seletada kõik olukorrad ja põhjused.

Iseloomukasvatus teoses „Paula esimene koolipäev“

Selles teoses on peamised tegelased Paula, ema, isa ja õpetaja Reekon.

Paula on väga täpne ja seetõttu muretseb ta esimese koolipäeva pärast. Ta teab, et kooli ei tohi hilineda, kuid imestab, miks vanaonu Kalju siis hilineb. Teos toob esile olukorra, kus vanaonu murrab oma lubadust (hilineb), kuid seda teatavatel asjaoludel (käis poes Paulale torti ostmas). Nii Paula kui ka ema närveerisid vanaonu hilinemise pärast. See olukord näitab, mida võib kaasa tuua hilinemine ja samuti tõstab esile olulise iseloomuomaduse – täpsuse. Paula on väga hoolas, kuid esimesel koolipäeval on ta piinlikus olukorras: *Paula teadis väga hästi, et tuleb öelda perekonnanimega. Aga just praegu oli see tal meelest ära läinud. Paulal oli hirmus piinlik, et ta valesi ütles.* (Pervik, 2001, 16) Hoolsus on samuti oluline iseloomuomadus, mida ka koolis lastelt nõutakse. Paula on oma ülipüüdlikkusega hea eeskuju. Ta on väga viisakas ja teab, kuidas aktusel käituda: *Paula meelest ei olnud praegu sobiv rääkida. Seepärast ta ainult noogutas.* (Pervik., 2001, 20) Oluline on kuulata kõnelejat, see näitab välja austust ja lugupidamist. Teistega suhtlemisel on viisakus üheks olulisemaks iseloomuomaduseks. Paula on kohusetundlik: *Õhtul pani Paula oma kooliasjad uude ranitsasse / ... / Ometi ei saanud ta jätta Pontule teatamata, et ta on nüüd koolilaps.* (Pervik, 2001, 45, 47) Kohusetundlikkus on iseloomuomadus, mida tuleb lastele õpetada, kuna ilma selleta on keeruline ühiskonnas toime tulla. Igal inimesel on kohustused, näiteks lapse kohustus on käia koolis.

Ema on toetav: *Sul on seal ju üks tuttav laps ka, / ... / Joosep läheb samuti homme esimesse klassi.* (Pervik, 2001, 8) Ema selgitab Paulale, kuidas sobib esimesel koolipäeval kooli minna ja kuidas mitte: *Kuid ema ütles, et kooliminekuks niisugune kleit ei sobi. / ... / Sinine kleit oli lihtne ja ema ütles, et nii just ongi ilus.* (Pervik, 2001, 10) Ema on väga armastav ja hooliv: *Ema jooksis neile järele ja tegi Paula pealaele musi.* (Pervik, 2001, 17) Täiskasvanu eeskuju on iseloomukasvatuses oluline, sest laps õpib ennekõike eeskujude kaudu. Paula ema oma armastava, hooliva ja toetava suhtumisega on hea eeskuju.

Isa julgustab Paulat: *Pole siin karta midagi, / ... / Kõik esimese klassi lapsed lähevad kooli esimest korda. Alguses on nad võõrad, kuid siis saavad sõpradeks.* (Pervik, 2001, 7, 8) Isa

on töökas: *Isa oli juba varahommikul tööle läinud.* (Pervik, 2001, 13) Isa hoolib: *Kõige lõpuks helistas isa ja soovis Paulale esimese koolipäeva puhul õnne.* (Pervik, 2001, 44) Nagu Paula ema on hea eeskuju, nii on seda ka isa. Ema ja isa toimivad ühe tervikuna. Isa näitab rohkem üles julgustavat poolt, mis aitab Paulal toime tulla hirmude ja muredega.

Õpetaja Reekon on soe ja südamlük. Paula iseloomustab oma õpetajat: *Õpetajal olid pikad juuksed ja helesinine kostüüm. Paula meelest oli ta lõpmata ilus. Ja väga, väga hea.* (Pervik, 2001, 32) Õpetaja kutsub õpilasi korrale, kui märkab klassis kohatut käitumist: *Õpetaja vaatas pahaselt üle klassi. „Palun vaikust!“* (Pervik, 2001, 35) Õpetaja on siiras ja südamlük: *„Oi kui ilusad,“* ütles õpetaja hästi sõbralikult. (Pervik, 2001, 37) Kuna õpetaja on koolis väärtuskasvatuse võtmeisik, siis on oluline, et ta oleks hea eeskuju lastele. Õpetaja jätab Paulale väga sümpaatse mulje. Õpetaja kohta leiab teosest üksnes positiivseid iseloomuomadusi. Õpetaja, kes on soe, siiras ja südamlük, kiirgab seda ka klassile edasi ja nii on õpilased oma õpetaja sarnased.

Väärtuste neli liiki teoses „Paula esimene koolipäev“

Bioloogilis-füüsiliste väärtuste hulgast saab välja tuua elu ja keskkonna. Isa ja ema annavad Paulale nõu, jagavad temaga oma elutarkust. See loob kodus turvalise ja toetava keskkonna. Paula närveerib esimeses koolitunnis, kuid tegelikult ei ole seal midagi hirmsat. Õpetaja loob vaba ja sõbraliku keskkonna, olles ise avatud ja siiras. Teoses väärtustatakse turvalist elukeskkonda, milles on võimalik lapsel kasvada ja areneda. Teoses on täiskasvanu see, kes loob lapse jaoks meeldiva ja turvalise keskkonna nii kodus kui koolis.

Sotsiaalsetest väärtustest väärtustatakse teoses vastutustunnet ja turvalisust. Vastutustunne: vanaonu Kalju jäi küll hiljaks, kuid ootas Paulat trepikojas. Teos toob esile oma vigade tunnistamise ja oskuse vabandada. *„Ma jäin natukene hiljaks,“* ütles vanaonu Kalju häbelikult. *„Ma käisin torti ostmas. Kui ma tulín, siis te olite just läinud. Ootasín siin.“* (Pervik, 2001, 41) Õpetaja loob turvalise keskkonna sellega, et lahendab lastevahelise tüli (kui Paula istub pärast aktust Joosepi kõrvale ja tüdruk, kes seal enne aktust istus, jääb oma kohast ilma ja hakkab nutma).

Moraalsetest väärtustest on teoses esindatud järgmised: hoolivus, headus, töökus, ausus, väarikus ja lugupidamine. Väärtustatakse hoolivust ja headust: koolis ukse juures oodatakse ka hilinejaid. Sõbralik abiturient ootab Paulat ja võtab ta lahkelt vastu. Paula

ema annab Paula pealaele musi ja saadab ta aktusele. Töökus: Paula isa läheb juba varahommikul tööle. Samuti kiirustab Joosepi ema pärast aktust tagasi tööle. Paula ise teab, et: *Tema teeb küll hästi ilusa tuleviku, kus igaiüks saab just seal tööl käia, kus ta kõige rohkem tahab. Mitte nii, et isa peab kogu aeg mingeid keerulisi pabereid läbi vaatama mis ta närviliseks ajavad ja et ema ei leia üldse uut tööd.* (Pervik, 2001, 25) Ausus: koolidirektor ütleb oma kõnes, et õpetajad hakkavad lastele igasuguseid tarkusi õpetama ja sisendama neile ausust ja armastust. Direktor oma kõnes rõhub väärimatele kodanikele: *Direktor rääkis veel tükk aega sellest, kuidas koolis saavad esimese klassi lastest meie väikese riigi väärimate kodanikud, kelle käes on kogu maa tulevik. Ja just koolis õpivad lapsed selgeks selle, kuidas seda tulevikku kõigi jaoks kauniks teha.* (Pervik, 2001, 24) Lugupidamine: Paula peab lugu oma vanematest, ta võtab nende nõuandeid kuulda. Olgugi, et tal on oma arvamus, kuidas esimesel koolipäeval kooli minna, siis kuulab ja usaldab ta ikka oma ema.

Üheks esteetiliseks väärtuseks on ilu. Teosest tuleb välja, et Paulal ja emal on erinev arvamus esimese koolipäeva riietusest. Paula on näinud, millised näevad välja pilditüdrukud ja soovib ise ka selline välja näha. Kuid teoses väärtustatakse ilu lihtsuses: *See oli lihtne, ja ema ütles, et nii just ongi ilus.* (Pervik, 2001, 10) Paula meelest on ka tema õpetaja lõpmata ilus.

4.2 „Paula jõulud“

Kõigepealt teose sisust. Teos jutustab Paula pere jõuludest, mis võetakse esmakordselt vastu uues kodus. Teose alguses arutlevad lapsed klassis päkapikkude olemasolu üle. Paula jõuab järeldusele, et päkapikud ongi isemoodi. Hommikul ootavad Paulat ja Patrikut susside all jõulukalendrid. Koolis arutlevad lapsed, kes mida sussi sisse sai ja tehakse ka jõulukarte, sest need aitavad jõulumeeleolu luua. Kuid tõeline jõulutunne algab alati kodus piparkoogitaigna tegemisest. Paula ja Patrik vaatavad huviga, kuidas ema tainast teeb. Peagi saavad lapsed ka ise proovipiparkooke teha. Esimesed jõulupidustused toimuvad Paula isa töö juures. Jõuab kätte jõulureede ja koos sellega lõpeb koolis esimene poolaasta. Jõululaupäeva hommikul toob onu Kalju perele suure jõulukuuse, mida Paula koos isa ja Patrikuga ehib. Päev jõuab õhtusse ja saabub jõuluõhtu, köögis on kaetud pidulik jõululaud. Õhtul jätavad päkapikud kööki kingikoti.

Iseloomukasvatus teoses „Paula jõulud“

Selles teoses on peamised tegelased Paula, ema, isa, Patrik, vanaonu Kalju ja õpetaja Reekon.

Paulat on kujutatud väga tragi tüdrukuna. Teda võib iseloomustada sõnadega: leidlik, viisakas, aus, südamlik ja kohusetundlik. Kui klassis tekib vaidlus selle üle, kas päkapikud on päriselt olemas ja Oliver saab Triinu peale väga vihaseks ning hüppab talle kallale, astub Paula väiksema eest välja: „*Nonoh!*“ karjus Paula. „*Väiksemaid ei tohi lüüa!*“ (Pervik, 2007, 19) Peategelane teab, et väiksemate kaitseks tuleb välja astuda. Paula lahendab olukorra sõnaliselt, mitte kätega. Siinkohal saab välja tuua olulise mõtte, et lüües ei lahenda ühtegi olukorda.

Paulal on oma kindlad seisukohad ja arvamused. Paula teab, et oma arvamust ei hõigata koolis kohapealt, vaid viisakas laps tõstab käe, kui ta tahab midagi öelda: Paula tõstis käe. „*Mida sa tahad öelda, Paula?*“ Paula tõusis. *Mina arvan, et päkapikud loovad jõulumeeleolu!* (Pervik, 2007, 22) Paula teab, kuidas head lapsed peavad käituma, samuti teab ta, et õpetajat tuleb kuulata ja austada: *Õpetaja ütles, et nad olid kõik olnud väga tublid. Seejärel hakkas ta rääkima, mida nad olid pahasti teinud. Pahasti oli palju rohkem, kui tublid oleksid Paula meelest teha tohtinud. Aga lõpuks ütles õpetaja jälle, et nad olid olnud tublid. Seda pidi siis uskuma, kui õpetaja nii ütles.* (Pervik, 2007, 43)

Paula on ka uudishimulik. Kui ema piparkoogitainast valmistas, siis uuris Paula: „*Miks sa mee sisse suhkrut paned? / ... / Mesi on ju isegi magus.*“ „*Alati olen pannud,*“ vastas ema. „*Retseptis on niiviisi kirjas.*“ (Pervik, 2007, 29) Paula on väga hakkaja, ta meisterdab ise jõululingitusi emale, isale ja väikesele vennale. Ta on tubli abiline emale ja võtab osa piparkookide tegemisest ja jõulukuuse ehtimisest.

Ema on väga hooliv. Alati on ta valmis andma väärt nõu ja olema toeks, kui Paula seda vajab. Isa iseloomustus tuleb välja läbi tegevuste. Samal ajal, kui ema on kurb Patriku korraldatud segaduse pärast (ema ei pannud tähele, kuidas Patrik juba jõudis liivakoogi vormi sisse tainast mätsida), on isa lootusrikas: „*Küpsetame ära! / ... / Mis seal ikka, vormid said ju viimati liivast puhtaks pestud.*“ (Pervik, 2007, 32) Isa on kaasatud piparkookide valmistamisse ja ta aitab Patrikul piparkoogipoissi vormi seest välja võtta. Isa on kannatlik ja suunab Patrikut rahulikult isegi siis, kui Patrik teeb lollusi. Igas olukorras suudab isa jääda tasakaalukaks, vajadusel jagada pereliikmetele innustust.

Vanaonu Kalju on abivalmis ja toob Paula perele jõulukuuse. Paulal on mitu eeskuju, kellelt saab õppida hoolivust, kannatlikkust ja abivalmidust.

Väike vend Patrik on nagu iga teine väike laps, kes alles avastab maailma. Patrik ütleb alati välja, mida ta kõigest arvab. Patrikule ei jää miski märkamata: „*Pati tahab ka kallikalli teha!*“ hüüdis Patrik ja tormas ema ja Paula juurde. „*Issi ka,*“ hüüdis Patrik. „*Issi!*“ (Pervik, 2007, 62)

Õpetajat on kirjeldatud sooja ja mõistvana, sellisena nagu üks õpetaja olema peab. Talle läheb korda, mis tema klassis toimub. Õpetaja on piisavalt range. Vajadusel jagab ta õpilastele tunnustust või kui olukord nõuab, et õpilasi tuleb korrale kutsuda, siis manitseb. Üks hea õpetaja laseb tunnis õpilastel kaasa mõelda ja arutleda ning Paula õpetaja Reekon seda oskuslikult lastel teha lasebki. Arutletakse päkapikkude olemasolu üle ja kellele lapsed jõulukaarte saadavad.

Väärtuste neli liiki teoses „Paula jõulud“

Bioloogilis-füüsiliste väärtuste näitena saab selle teose puhul rääkida keskkonnast. Väärtustatakse heatahtlikku ja toetavat keskkonda nii koolis kui ka kodus. Kõik tegevused toimuvad positiivses ja turvalises õhkkonnas. Jõulud kui perekondlik püha loob selleks suurepärased eeldused. Kodus on köök peamine koht, kus tegevus toimub. Köögis pikutab kass Kiti mõnusasti oma padja peal. Köögiaknal seisavad küünlad, samuti Paula ja Patriku sussid, kuhu päkapikud toovad neile kingitusi. Köögis tehakse piparkooke ja kogu kodu saab piparkoogilõhna täis. Jõuluõhtul on köögis ka laud kaetud traditsiooniliste toitudega ja köögiakna alla on päkapikud toonud kingikoti. Koolis toimub tegevus enamasti klassis, kooli saalis on kooli jõulupidu. Keskkond klassis on vaba, õpetaja laseb õpilastel kaasa arutleda ja mõelda. Arutlused on elulistel teemadel ja iga õpilase arvamus on oluline.

Sotsiaalsete väärustena saab nimetada sallivust, nõrgemate kaitsmine (ka julgus) ja õiglust. Paula jõuab teoses järeldusele, et lapsi ei saa hinnata selle järgi, millised on pere materiaalsed võimalused. Kõik lapsed on ühte viisi head. Samas ei pruugi kõik päkapikud olla ühesugused, mõned päkapikud võivad näiteks olla vaesed, aga nad on ikkagi armsad. Paula astub ka väiksema klassiõe kaitseks välja ja teeb seda sõnadega mitte kätega. Isa ja ema on sageli toonitanud õiglust. Ema lahendab Patriku ja Paula vahelise riiu, mis on seotud jõulukalendriga (Patrik arvas, et Paula võtab tema jõulukalendri ära, kuid tegelikult oli Patriku jõulukalender alles sussi all).

Moraalseid väärtusi leiab teosest mitmeid. Väärtustatakse hoolivust, headust ja lugupidamist. Paula pereliikmed on üksteise suhtes väga hoolivad. Jõuluõhtule eelnevad erinevad perekondlikud tegevused. Paula meisterdab oma pereliikmetele ise jõulukingituse. Jõuluõhtu on täis soojust ja armastust. Üksteist osatakse tänada, ei puudu ka ilusad sõnad ja kallistused. „*Oi kui ilus!*“ / ... / *Ema võttis Paula ümbert kinni ja kallistas teda. „Pati tahab ka kalli-kalli teha!“* (Pervik, 2007, 62) Kõik see näitab, et Paula peres valitseb hoolivus ja armastus.

Teosest leiab ka esteetilisi väärtusi. Väärtustatakse ilu: isa töö juures on saal ilusasti kaunistatud. *Igal pool oli palju õhupalle ja vanikuid kuld- ning hõbetähtedega. / ... / Kõik säras kaunilt ja uhkelt.* (Pervik, 2007, 35) Paula soovib jõulureedel koolis olla pidulik, panna selga ilusa kleidi. Paula ema laenab talle oma valged pärlid. *Pärlid tegid kleidi väga pidulikuks.* (Pervik, 2007, 42) Kirjeldatud on ka jõulukuuse ehtimist: *Paula võttis ettevaatlikult karbist välja kõige ilusama ehte, mis neil oli. See oli suur kuldne kuul, millele oli kuld pits ümber kootud.* (Pervik, 2007, 52) Õpilased meisterdavad jõulukaarte, mis räägib kunsti ja omaloomingu väärtustamisest ja Paula teeb pereliikmetele ise kingituse.

4.3 „Paula päästab Kassiopeiat“

Kõigepealt teose sisust. See teos käsitleb valulist koolikiusamise teemat. Paula näeb ühel vahetunnil, et nurgas istub üks väike tüdruk, kes nutab. See tüdruk käib tema paralleelklassis ja tal on väga huvitav nimi – Kassiopeia. Tüdruk keeldub Paulale oma murest rääkimast. Ühel päeval, kui Paula ja Joosep koolist koju lähevad, kuulevad nad, kuidas keegi ütleb „Kiis-kiis-kiis!“. Lapsed näevad Kassiopeiat ja ühte teise klassi poissi, Kunot. Kuna kõik paistab kahtlane, siis otsustavad Paula ja Joosep koos kahe teise lapsega välja uurida, mis täpselt toimub. See ei õnnestu nii lihtsalt nagu lapsed loodavad, kuna kiusaja on väga kaval. Lõpuks otsustab Kassiopeia kogu loo ära rääkida ja lugu saab lahenduse.

Iseloomukasvatus teoses „Paula päästab Kassiopeiat“

Selles teoses on peamised tegelased Paula (Paula sõbrad: Joosep, Sissi, Triinu), Kassiopeia, Kuno, õpetaja Reekon ja õpetaja Mark.

Paula on väga tähelepanelik: märkab Kassiopeiat nurgas nutmas ja läheb tüdruku juurde ja uurib, mis tal mureks on. Paula näitab üles hoolivust. Paulat ja tema sõpru kujutatakse kaastundlike ja aktiivsete lastena. Nad julgesid nõrgema kaitseks välja astuda. Väga oluline on märgata abivajajaid. Paula oma sõpradega võib innustada lugejat samamoodi mõtlema ja käituma.

Kassiopeia on väike tüdruk: *Ise oli Kassiopeia hästi pisike ja kitsa kahvatu näoga tüdruk. Mitte just eriti ilus, aga kole ka mitte.* (Pervik, 2003, 10) Kõik teadsid tüdrukut omapärase nime pärast. Kui teose lõpus räägib Kassiopeia oma mure hingelt ära, siis kirjeldatakse teda hoopis helgemalt: *Kassiopeial oli õudselt ilusa mustriaga pikk seelik seljas. Ta paistis üldse hulga kenam kui koolis.* (Pervik, 2003, 38)

Kuno on teise klassi poiss, teistest aasta vanem. Teda võib iseloomustada sõnaga „ülbe“. *Kuno oli ikka ülbe ka.* (Pervik, 2003, 25) Kuno suhtub endast noorematesse üleolevalt: „*Mis teil vaja, titekari?*“ (Pervik, 2003, 25) Ta on kiuslik ja norib tüli. Kuno pakub Paulale šokolaadi ja irvitab samal ajal. Kuid kui Paula ütleb, et „*Anna!*“, siis läheb poiss hoopis minema. Kuno naeruväärustab Kassiopeiat, pidades teda kassiks. Käib kogu aeg järel ja sunnib Kassiopeiat kassitoitu sööma. Kuno on ka vägivaldne: *Ta toppis mulle ikka seda kassitoitu ja tuli lõpuks kallale.* (Pervik, 2003, 41) Kuno paistab õpetajatele väliselt väga toredana, mistõttu õpetajad Mark ja Reekon ei usu, et Kuno võib Kassiopeiat kiusata. Kuno puhul saab rääkida, et tema väärtused on midagi muud kui Paula ja tema sõprade omad, kuna käitumisest kumavad negatiivsed väärtushoiakud endast nooremate vastu. Näha on ka seda, et Kuno käitub vägivaldselt, ega oska sõnaliselt probleeme lahendada.

Õpetaja Reekon on tähelepanelik, ta märkab, kui Paulal on nohu. Õpetaja on hooliv ja annab Paulale oma helesinise taskurätiku. Õpetaja Mark märkab vahetunnis, et midagi kahtlast toimub, kuid ei asu olukorda kohe lahendama. Hiljem süüdistab õpetaja Mark Paulat ja Joosepit Kassiopeia kiusamises: „*Mulle küll sellist muljet ei jäänud, et te ainult küsisite,*“ ütles õpetaja Mark kurjalt. „*Kassiopeia lausa nuttis teie käes. Kassiopeia ei rahunenud veel tunniski maha.*“ (Pervik, 2003, 28) Selle järgi saab öelda, et õpetajad tegelesid alles olukorra lahendamise ja mitte selle ennetamisega.

Väärtuste neli liiki teoses „Paula päästab Kassiopeiat“

Bioloogilis-füüsiliste väärtustena on välja toodud tervis ja keskkond. Teose alguses on kirjeldatud seda, et Paula vaevleb nohu käes ja tal on väga paha olla. Väärtustatakse tervist: ema jätab Paula järgmisel päeval üldse koju, kuna lisaks nohule on tal ka väike palavik. Toimunu mõjub Kassiopeiale nii laastavalt, et teda on vaja haiglas ravida, sest kõige tagajärjel minestab tüdruk kodus: *Kõik olid väga murelikud. Selgus, et Kassiopeia oli viidud haiglasse. Kassiopeia oli kodus minestanud.* (Pervik, 2003, 33) Väärtustatakse hoolivat keskkonda: Paula soovib luua sõbralikku keskkonda koolis, päästa Kassiopeia kiusliku Kuno käest.

Sotsiaalsed väärtused on sallivus, hoolivus, nõrgemate kaitsmine (ka julgus) ja vastutustunne. Teos kirjeldab tõsist koolikiusamise juhtumit. Kassiopeia satub kiusamise ohvriks oma nime ja välimuse tõttu. Paula, vastupidi, peab Kassiopeia nime väga ilusaks ja eriliseks: *Paula meelest oli Kassiopeia küll ilus nimi. Imekauni Etioopia kuninganna ja viie taeva särava tähe nimi, mis saaks veel ilusam olla!* (Pervik, 2003, 14) Lapsed tegutsevad ühise eesmärgi nimel ja vastutavad oma tegude eest. Nad ei loobu ka siis, kui täiskasvanud on usu neisse kaotanud. Vastutustunne puudub aga Kunol, kes oma süü tahab teiste laste kaela veeretada. Ta teeb end haledaks: *„Ärge tehke!“* hüüdis Kuno heleda häälega, et kõik möödunud kuuleksid. *„Laske mind lahti!“* (Pervik, 2003, 26)

Väärtustatakse moraalseid väärtusi nagu ausus ja headus. Paula on aus, kuid Kuno mitte. Teose lõpus tuleb välja tegelik süüdlane ja Paula koos oma sõpradega pälvivad Kassiopeia usalduse. Väärtustatakse hoolivust: *Kassiopeia ema võttis endale töölt vaba nädala, et lapsega kogu aeg koos olla.* (Pervik, 2003, 25) Headust: Kassiopeia ema kutsub kõik külla, küpsetab kooki ja teeb võileibu.

Üheks esteetiliseks väärtuseks on ilu. Teose alguses kirjeldab Paula, et Kassiopeia on hästi pisike ja kitsa kahvatu näoga tüdruk. Ta on täiesti tavaline, mitte eriti ilus ega ka kole, kuid tal on omapärane nimi. Alles teose lõpus märkab Paula, et Kassiopeia on palju kenam kui ta alguses oli märganud.

4.4 Kolme teose analüüs

Järgnevas analüüsis keskendutakse väärtuskasvatuse esimesele etapile, mis tegeleb väärtuste teadvustamisega. Eelnevalt on teoste näitel välja toodud tegelaste iseloomuomadused. Kolme teose läbivad tegelased on Paula, Patrik, ema, isa ja õpetaja Reekon. Paula on viisakas, kohusetundlik, aus, südamlilik ja püüdlik tüdruk. Ema on väga hooliv ja annab Paulale alati väärt nõu ning on talle toeks. Isa on töökas, kannatlik ja tasakaalukas. Patrik on tähelepanelik, julge ja otsekohene väikelaps. Õpetaja Reekon on parajalt range, kuid siiras, sõbralik ja hooliv, talle ei jää ükski laps ja laste omavahelised keerulised suhted märkamata.

Teadliku väärtuskasvatusega tegelemiseks tuleb täiskasvanul kõigepealt leida, milliseid väärtusi teosed vahendavad. Täiskasvanu aitab väärtushinnangud märgatavaks teha ja tema abiga jõuab laps väärtustele lähemale. Kõigist kolmest teosest leiab nelja liiki väärtusi. Bioloogilis-füüsilistest väärtustest on esindatud keskkond. Positiivses keskkonnas saab laps heale teole positiivse tagasiside ja halvale teole järgnevad negatiivsed meetmed. Paulat suunatakse positiivsete nõuannete ja selgitustega. Vaatamata sellele, et Paula esimesel koolipäeval hilineb, ootab teda koolis sõbralik õhkkond. Väärtustatakse ka turvalist klassikeskkonda, kus õpetaja on autoriteetne isik, kes reguleerib tegevusi ja arutelusid. Koolis väärtustatakse sõbralikku ja hoolivat keskkonda, mis aitab Paulal koos oma sõpradega kiusajale vastu hakata. Paula lugudes väärtustatakse ka kodu, kus on kõigil hea ja turvaline olla. Kodus on peamine tegevuspaik köök. Jõulude ajal saab kodu piparkoogilõhna täis, kass Kiti magab mõnusasti oma padja peal, köögiaknal seisavad küünlad.

Sotsiaalsetest väärtustest väärtustatakse teostes vastutustunnet, sallivust, õiglust, nõrgemate kaitsmist (julgest) ja turvalisust. Väärtuskasvatuse üheks eesmärgiks on kujundada noorest inimesest vastutustundlik kodanik. Vanaonu on lubanud Patrikut hoidma tulla, kuid hilineb Paula juurde. Selleks ajaks kui vanaonu jõuab, on Paula koos ema ja Patrikuga kodust lahkunud. Kuid kuna vanaonu on lubanud, siis ootab ta neid nii kaua trepikojas („Paula esimene koolipäev“). Sallivus on oluline ühiskondlik väärtus ja „Paula jõulud“ rõhutab seda, et kõik päkapikud ei ole ühesugused, nagu ei ole ühesugused ka kõik inimesed. Paula leiab, et Kassiopeia nimi on väga kaunis ja eriline, ta peab Kassiopeiat oma sõbraks ja astub välja kiusamisele vastu („Paula päästab Kassiopeiat“). Väärtustatakse õiglust, mida ema ja isa sageli Paulale ja Patrikule meelde tuletavad. Paula

teab ka, et väiksema klassiõe kaitseks tuleb välja, ta teeb seda oskuslikult sõnadega mitte kätega („Paula jõulud“). Koolis väärtustatakse turvalisust, Paula märkab koolis kiusamist ja otsustab oma sõpradega astuda Kassiopeia kaitseks välja („Paula päästab Kassiopeiat“).

Moraalsetest väärtustest väärtustatakse hoolivust, headust, austus töökust ja ka ausust. Kõik need väärtused on olulised positiivsete käitumiskalduvuste kujundamiseks ja hea iseloomu aluseks. Kodus väärtustatakse hoolivust ja headust, mis peegelduvad läbi erinevate tegevuste. Näiteks ei puudu teoses siirad sõnad, kallistused ja esimesel koolipäeval saadab ema Paula aktusele pai ja musiga. Läbi hoolivuse ja headuse saab laps tunda armastust. Paula ema ja isa on head eeskujud, sest laps õpib teatud väärtushoiakuid just koduste eeskujude kaudu. Austus ja lugupidamine tuleb kõikidest teostest välja erinevate olukordade ja tegevustega, kus Paula peab lugu täiskasvanutest ja kaasõpilastest. Töökust väärtustatakse, kuid pere materiaalsed võimalused ei ole kõige tähtsamad. Tasakaal tuleb leida pere ja töö vahel. Paula teab, et ausus on oluline väärtus ja valetada pole ilus. Iga vale tuleb ükskord välja, nagu juhtus see Kunoga („Paula päästab Kassiopeiat“).

Analüüsi põhjal võib öelda, et Paula peres on ainult positiivsed väärtushinnangud. Analüüsitud teosed toetavad ka „Kiusamisest vabaks!“ programmi nelja põhiväärtust, nii sallivust, hoolivust, julgust kui ka austust. Kuid koolikiusamisest rääkiv teos „Paula päästab Kassiopeiat“ näitab, et kiusajal Kunol on hoopis teistsugused väärtushinnangud. Tema esindab üksnes Paulale vastandlikke iseloomuomadusi ja väärtushoiakuid. Teoste analüüsi põhjal võib nentida, et analüüsitud teosed on suurepärased väärtuste üle arutlemiseks. Täiskasvanu, olgu siis lapsevanem või õpetaja, saab väikesi lugejaid suunata neid väärtushinnanguid märkama. Kõige esimesena tuleb lapsel väärtusi teadvustada, alles siis saab edasi liikuda väärtuskasvatuse teise etappi, milleks on väärtuste üle reflekteerimine (kas need on head väärtushinnangud, millised võivad olla nende hoiakute järgi tegutsemise tagajärjed).

Järgnevas peatükis tehakse aga ülevaate, milliseid väärtushinnanguid märkavad valitud kolmes teostes 1. ja 2. klassi õpilased. Selgitatakse välja ka õpilaste eelnevad teadmised väärtushinnangutest.

5 INTERVJUUDE TULEMUSED

Grupiintervjuud viidi läbi kahes „Kiusamisest vabaks!“ pilootkoolis, kahes 1. klassis ja 2. klassis ja igas klassis kolm intervjuud (kokku 12 intervjuud). Grupid moodustusid vastavalt sellele, millist raamatut olid õpilased Aino Perviku „Paula“-sarjast lugenud. „Paula esimene koolipäev“ (G1, G4), „Paula jõulud“ (G2, G5) või „Paula päästab Kassiopiat“ (G3, G6). Vastavalt sellele saab kodeerida ka klassid K1 (1. klass) ja K2 (2. klass).

Grupiintervjuude läbiviimise eesmärk oli saada ülevaade laste arusaamadest ja kogemustest seoses väärtushinnangutega. Täpsemalt milliseid väärtushinnanguid õpilased nimetada oskavad, milliseid väärtushinnanguid õpilased ise järgivad ja kes on õpilastele väärtuste kujunemisel eeskuju(de)ks ning milliseid „Kiusamisest vabaks!“ programmi väärtushinnanguid õpilased eelpool nimetatud kolmes teoses märkavad.

Intervjuu oli ülesehituselt kolmeosaline, kus esimeses osas selgitati välja õpilaste arusaam väärtustest, teises osas õpilaste reaalsed kogemused ja intervjuu kolmandas osas toimus arutlus loetud teose sisu üle, sh tegelaste iseloomustamine ja väärtushinnangute märkamine.

5.1 Õpilaste arusaam väärtushinnangutest

Intervjuu esimeses osas (esimeses plokis) selgitati välja, millised on õpilaste eelteadmised väärtustest. Järgnevalt antakse ülevaade, milliseid väärtushinnanguid oskasid õpilased nimetada.

Esimesena tuuakse välja väärtushinnangud, mida nimetasid nii 1. klassi kui ka 2. klassi õpilased. Kõik esimese klassi õpilased ja teise klassi (G1, G2) õpilased oskasid välja tuua hoolivust. Esimese klassi (G1 – G3) õpilased nimetasid väärtushinnanguks austust, julgust ja sallivust. Samuti nimetasid julgust (vahele astuda) teise klassi (G2, G3) ja austust (G1) õpilased. Ühiselt oskasid nii esimese (G1, G2) kui ka teise (G1 – G3) klassi õpilased välja tuua ka sõbralikkust. Sarnaselt teise klassi õpilastele (G1 – G6) töid esimese klassi (G1, G4 – G6) õpilased välja viisakuse (G1, G2), headuse (G1) ja lahkuse (G1 – G3).

Teisena tuuakse välja erinevused. Esimese klassi (G1, G4 – G6) õpilased leidsid, et väärtushinnang on kohusetundlikkus ja tublidus. Teise klassi õpilaste (G1, G2, G3) arvates on ka abivalmidus. Lisaks tõid (G2) õpilased välja teistega arvestamise, aususe ja lubaduste pidamise. Grupid G3 nimetas väärtushinnanguna heatahtlikkust ja sihikindlust (ei anna alla). Gruppide (G4 – G6) õpilaste poolt sai ära nimetatud rõõmsameelsus ja lohutamine.

Esimese klassi grupid (G1 – G3) oskasid pilootprogrammi „Kiusamisest vabaks!“ nelja põhiväärtusi nimetada seetõttu, et nende klassi seintel olid kirjas pilootprogrammi väärtushinnangud. Mis tähendab ka seda, et õpilased püüavad igapäevaselt neid väärtushinnanguid järgida. Esimese klassi õpilaste grupid (G4 – G6) ei toonud kõiki pilootprogrammi põhiväärtust välja põhjusel, et õpilased tõenäoliselt ei osanud neid väärtushinnanguid omavahel seostada ning esimese klassi õpilase jaoks on veel keeruline mõista sõnade *sallivus* ja *austus* olemust. Ometi nimetasid 1. klassi (G1 – G3) õpilased pilootprogrammi nelja põhiväärtust, kuid siinkohal jääb välja selgitamata, kas õpilane seostab neid väärtushinnanguid, mida seina pealt maha luges ka tegevuste ja käitumisega.

Teise klassi õpilased tõid välja pilootprogrammi kolm põhiväärtust: hoolivus, julgus ja austus. Mainimata jäi sallivus, mis viitab sellele, et sallivuse mõistet on ka teise klassi õpilasel veel keeruline mõista. Sellegi poolest teavad õpilased, et kõik inimesed on erinevad ja kõiki tuleb kohelda võrdselt, kuna grupi (G4 – G6) õpilased tõid välja, et oluline on, et kõik tunneksid end klassis võrdsena.

Milliseid väärtushinnanguid õpilased ise järgivad

Intervjuu teises osas (teises plokis) selgitati välja õpilaste reaalsed kogemused, kus õpilased said nimetada väärtushinnanguid, mida nad ise järgivad. Arutleti ka selle üle, miks on oluline positiivseid väärtushinnanguid järgida. Lisaks said õpilased välja tuua, kes on neile väärushinnangutest rääkinud.

Esimese klassi õpilased tõid ühiselt välja, et nad on hoolivad ja viisakad (G4 – G6). K1 (G1 – G3) ja K2 (G1 – G6) õpilaste hulgas järgitakse abivalmidust. Esimese klassi õpilased järgivad ka ausust (G3) ja julgust (G2). Kõik 2. klassi ja 1. klassi (G4 – G6) õpilased nimetasid, et ollakse lahked ja sõbralikud. Erandlikult toodi 2. klassi õpilaste hulgas välja sportlikkust (G4), lisaks ka huumorimeelt (G2), heatahtlikkust (G3), rõõmsameelsust ja positiivsust (G4 – G6).

Kõik intervjueeritavad olid ühisel arvamusel, et positiivseid väärtushinnanguid on olulised järgida. Põhjenduseks tõid 1. klassi õpilased välja, et väärtushinnangud tekitavad kõigile ühise arusaama ja kui väärtused puuduksid, oleks ühiskonnas suur segadus (G1 – G3). 1. klassi grupid G4 – G6 arvasid, et eelpool nimetatud väärtushinnangute järgimine aitab neil olla hea laps nii kodus kui ka koolis ja tõid siinkohal välja ennekõike enda kogemuse. Näiteks et saada koolis kiita ja kodus preemiat (taskuraha). Õpilased teavad, et positiivsete väärtushinnangute järgimisega välditakse karistada saamist. Õpilased 2. klassist (G1 – G3) leidsid, et väärtushinnangud on olulised, et olla hea eeskuju; kui positiivseid väärtushinnanguid ei järgita, siis ollakse halvad ja ei osata käituda. Samuti teavad grupi G3 õpilased, et tehes teistele head, saad ka ise head vastu. Väärtushinnangud on olulised, et teistel oleks sinuga hea ja tore olla (saada teistega hästi läbi), arvasid 2. klassi õpilased (G4 – G6). Õpilasi motiveerib see, kui neid kiidetakse (nii kodus kui ka koolis).

Kokkuvõtlikult olid õpilaste eelteadmised väärtustest ja väärtushinnangutest head, kuna osati grupiintervjuudes välja tuua mitmeid olulisi väärtushinnanguid, nende hulgas ka programmi „Kiusamisest vabaks!“ nelja põhiväärtust (tabel 1).

Tabel 1. Väärtushinnangud

	Nimetatud väärtushinnangud	Õpilased ise järgivad
Väärtushinnangud	Austus, julgus, hoolivus, sallivus, abivalmidus, sõbralikkus, viisakus, kohusetundlikkus, tublidus, headus, lahkus, teistega arvestamine, ausus, lubaduste pidamine, sihikindlus (ei anna alla), rõõmsameelsus, lohutamine.	Abivalmidus, hoolivus, sõbralikkus, austus, julgus, viisakus, tublidus, headus, lahkus, sportlikkus, humoorikus, ausus, rõõmsameelsus, positiivsus.

Kes õpilastele väärtustest räägivad

Mõlemas kooli nii 1. kui ka 2. klassides on õpilastele väärtustest rääkinud ema või isa. Kõik grupid, v. a grupp K2 (G2), tõid välja, et väärtustest on neile rääkinud õpetaja, kes teeb seda peamiselt tunni ajal. Vahel tuleb ette, et õpetaja räägib väärtustest ka vahetunnis, aga seda siis, kui on tekkinud mõni probleem. Teise klassi (G2) õpilased ei nimetanud

õpetajat asjaolul, et nende grupp rõhutas rohkem seda, et väärtustest on räägitud neile kodus.

Lisaks mainiti gruppides veel mitmed pereliikmeid. Näiteks on esimese klassi (G3 – G6) ja teise klassi (G4 – G6) õpilastele väärtustest rääkinud vanaema või vanaisa ja K2 (G4 – G6) õpilased nimetasid ka vanavanaema. Õelt või vennalt on väärtustest kuulnud K1 (G4 – G6) ja K2 (G4 – G6) õpilased.

Õpilaste K1 (G2) ja K2 (G4 – G6) seas leidis ka ära märkimist, et väärtustest on neile rääkinud mõni sõber või tuttav. Teise klassi (G2) õpilastel meenus, et ka lasteaias on väärtustest räägitud. Esimese klassi (G4 – G6) õpilased on väärtusi märganud lastesaadetes ja teise klassi (G3) õpilased mõnes raamatus. Tõenäoliselt grupid, kes leidsid, et väärtusi leiab nii lastesaadetes kui ka raamatutes, on selleni jõudnud täiskasvanu abiga, kes on neid märkama pannud. See tähendab, et esimese klassi (G4 – G6) ja teise klassi (G3) õpilaste juures on olnud täiskasvanu, kes on osanud lapsi suunata olulistele väärtushinnangutele, mida vahendavad nii lastesaated kui ka raamatud.

Sarnastest vastustest võib järeldada, et õpilaste väärtuste kujunemise eeskujudeks on ennekõike ema ja isa. See tähendab, et õpilaste esimesed väärtused kujunevad välja kodus. Oluline roll on ka õpetajal ja teistel ümbritsevatel inimestel, näiteks vanaema ja vanaisa (ka vanavanaema), õde ja vend, sõbrad, tuttavad. Esimese klassi õpilased on märganud, et väärtustest räägivad ka lastesaated ja juba teise klassi õpilane teab, et väärtusi leiab ka raamatutest.

5.2 Väärtushinnangute märkamine teostes

Intervjuude viimases osas (kolmandas plokis) selgusid, millised väärtushinnangud tulevad välja Paula teostest („Paula esimene koolipäev“, „Paula jõulud“ ja „Paula päästab Kassiopeiat“). Järgnevalt esitatakse ülevaade teostes olevate tegelaste iseloomuomadustest ja millised väärtushinnanguid õpilased teostes märkasid.

Paula iseloomustamine

Kõikide gruppide õpilased iseloomustasid kolme teose peategelast, kelleks on Paula. Kõige enam nimetati K1 (G2, G3, G5) ja K2 (G1 – G5) õpilaste seas, et Paula on sõbralik.

Põhjenduseks (vt. ka lisa 1. tegelaste iseloomustamine fookusgruppide põhjendustes) toodi, et Paula tahab oma sõpradele üksnes head („Paula jõulud“, „Paula päästab Kassiopeiat“). Esimese ja teise klassi (G6) õpilased rõhutasid Paulas rohkem teisi iseloomuomadusi ja jätsid sõbralikkuse mainimata. Pooled õpilased (K1 (G5, G6) ja K2 (G3 – G6)) leidsid hoopis, et Paula on südamlilik ja hea. Nelja grupi õpilased (K1 (G6) ja K2 (G1, G3, G4)) ütlesid, et Paula on lahke ja K2 (G2) õpilased, et Paula on heatahtlik. (vt. lisa 1.)

Samuti leidsid esimeste (G2, G3, G5) ja teiste (G5, G6) klasside õpilased, et Paula on abivalmis. Seda tõid välja need õpilased, kes lugesid teost „Paula jõulud“ või „Paula päästab Kassiopeiat“. K1 (G3, G6) ja K2 (G3 – G6) õpilased leidsid, et Paula on julge ja hooliv. Õpilased põhjendasid (vt. ka lisa 1.), et Paula aitab ja kaitseb oma sõpru.

Nii esimese (G1, G2, G5), kui ka teise (G1, G4, G5) klassi õpilaste arvates on Paula igas olukorras püüdlilik (vt. lisa 1.). Seda mainisid õpilased, kes lugesid „Paula esimene koolipäev“ või „Paula jõulud“. Püüdlikkust ei toonud esile need grupid, kes lugesid „Paula päästab Kassiopeiat“, kuna selles teoses on rõhk teistel väärtushinnangutel. Teise klassi kolme grupi õpilased (G1, G4, G5) märkasid, et Paula on kohusetundlik. Kohusetundlikkusele viitavad olukorrad (vt. ka lisa 1.), mis olid teostes „Paula esimene koolipäev“ ja „Paula jõulud“. Paula on viisakas ja tubli, mida nimetasid K1 (G1, G6) ja K2 (G3, G4) õpilased ning K1 (G2) õpilased peavad Paulat targaks. Teise klassi (G4) õpilased leidsid, et Paula austab teisi, käitub eeskujulikult ning õpilased (G5, G6) nimetasid, et Paula on aus, rõõmus ja pisut uudishimulik (vt. lisa 1.).

Esimese klassi (G4) õpilased, kes lugesid teost „Paula esimene koolipäev“, märkasid Paulas hoopis teistsuguseid iseloomuomadusi. Nemad tõid välja, et Paula on kannatamatu ja kartlik. (vt. lisa 1.)

Paula iseloomustamise põhjal saab järeldada, et õpilased märkavad teostes positiivseid iseloomuomadusi ja oskavad neid omadusi ka teostes olnud olukordadega põhjendada. Samuti võib öelda, et nimetatud iseloomuomadused on õpilasele teada ja kindlasti ka olulised. Kaasa arvatud esimese klassi (G4) õpilaste poolt äramärgitud iseloomuomadused on selle klassi jaoks tuttavad, see võib tähendada, et õpilased on ise nii kogenud või tundnud. Võib öelda, et Aino Pervik on loonud Paula tegelase sellisena, et teoseid lugedes märkavad õpilased häid iseloomuomadusi, mis on õpilasele äratuntavad tuttavates olukordades.

Teiste tegelaste iseloomustamine

Õpilased iseloomustasid oma sõnadega ka teostes olevaid teisi tegelasi.

Esimesena antakse ülevaade, kuidas iseloomustasid õpilased õpetaja Reekonit. Esimese klassi (G1) õpilased leidsid, et õpetaja on lahke ja hea ning (G2) õpilased olid arvamusel, et Paula õpetaja on hooliv, abivalmis ja tore. Õpilased esimesest klassist (G4) iseloomustasid õpetajat karmi ja rangena. Teise klassi (G1) õpilased tõid välja, et õpetaja on sõbralik ja (G3, G4, G6) õpilased arvasid, et õpetaja on veel aus ja õiglane (vt. lisa 1. tegelaste iseloomustamine fookusgruppide põhjendustes).

Grupid iseloomustasid Paula ema. Esimese klassi õpilased (G2) leidsid, et Paula ema on tore, viisakas, abivalmis ja rõõmus ning (G4) õpilastele tundus Paula ema armsa, hea ja pisut murelikuna. Paula ema pidasid ausaks (G5) õpilased. Nii esimese (G1) kui ka teise (G4, G5) klassi õpilased pidasid Paula ema hoolivaks. Teise klassi (G2) märkisid ka ära, et Paula ema on sõbralik. (vt. ka lisa 1.)

Esimese klassi (G3, G6) ja teise klassi (G3, G6) õpilased, kes lugesid teoseid „Paula jõulud“ ja „Paula päästab Kassiopeiat“ iseloomustasid ka Paula sõpru. Toodi välja, et Paula sõbrad on julged ja sõbralikud. Esimese klassi (G6) õpilased tõid välja ka vaprust. Nii K1 (G3) kui ka K2 (G3, G6) õpilased arvasid, et Paula sõbrad on abivalmid ja südamlikud. Teise klassi (G3, G6) õpilased leidsid veel, et Paula sõbrad on hoolivad ja lahked. (vt. ka lisa 1.) Teise klassi õpilastele jäid nimeliselt meelde ka mõned Paula sõbrad. Toodi välja grupi (G1, G4) õpilaste poolt Joosep, keda peeti sõbralikuks ja (G4) õpilased nimetasid teda ka viisakaks. Grupi (G5) tõid välja Triinu, kes on pisut arglik, aga ikkagi sõbralik. (vt. lisa 1.) Paula sõbraks sai teose „Paula päästab Kassiopeiat“ tegelane, kelle nimeks on Kassiopeia. Teda iseloomustasid K1 (G3, G6) ja K2 (G3, G6) õpilased, kes ka eelpool nimetatud teost lugesid. Kassiopeiat peeti arglikuks, kartlikuks ja vaikseks tüdrukuks. Esimese klassi (G6) õpilased leidsid ka, et Kassiopeia on tegelikult julge tüdruk. (vt. ka lisa 1.)

Teise klassi õpilased pidasid oluliseks ka iseloomustada Paula väikest venda ja abiturienti, kes oli teoses „Paula esimene koolipäev“. Õpilased (G2, G5) iseloomustasid, et Paula vend Patrik on naljakas, kuna tal on naljakad ütlemised ja ta teeb kogu aeg pahandust, sellele vaatamata on Patrik heatahtlik. („Paula esimene koolipäev“, „Paula jõulud“) Grupi (G4)

õpilased iseloomustasid, et abiturient on hooliv, kuna ta ootab esimesel koolipäeval koolis Paulat ja juhatab Paula kiiresti aktusele („Paula esimene koolipäev“).

Intervjuudes selgus, et kolmest teosest („Paula esimene koolipäev“, „Paula jõulud“ ja „Paula päästab Kassiopeiat“) võib leida ka negatiivsete iseloomuomadustega tegelasi. Esimese klassi (G2) õpilased tõid välja, et üheks selliseks tegelaseks on Oliver. Õpilaste arvates on Oliver kiuslik ja norib teistega tüli ning (G5) õpilased peavad Oliveri kurjaks ja ülbeks. Teise klassi õpilased leidsid samuti Oliveris negatiivseid iseloomuomadusi. Õpilased (G2) arvasid, et Oliver on õel. Veel toodi (G5) õpilaste seas esile, et Oliver on ebaviisakas ja (G4) õpilased ütlesid, et Oliver on ka sõnakuulmatu ja segab tundi. (vt. ka lisa 1.)

Gruppide K1 (G3, G6) ja K2 (G3, G6) õpilased leidsid, et teine negatiivsete iseloomuomadustega tegelane on Kuno. Õpilased nimetasid teda õelaks, kiuslikuks ja kurjaks. Leiti veel, et Kuno on pahatahtlik ja ülbe. Teise klassi (G3, G6) õpilased tõid ka esile Kuno üleolevuse, see tähendab, et Kuno suhtub endast noorematesse halvasti. (vt. ka lisa 1.)

Õpilased märkasid positiivseid iseloomuomadusi ka teistel tegelastel, välja arvatud kahel tegelasel (Oliver ja Kuno). Vastustest võib järeldada, et õpilased oskavad eristada positiivseid ja negatiivseid isikuomadusi. Osatakse märgata, et halvad iseloomuomadused toovad kaasa ka vastuolulist käitumist. Nimetatud omadused on õpilastele tuttavad ja tõenäoliselt on õpilased väga paljusid teostes olevaid olukordi ka ise kogenud ja seetõttu oskasid õpilased ka nii palju välja tuua.

Intervjuu käigus said õpilased teoseid lahti mõtestada ja näha neid hoopis teises valguses. Õpilased märkasid, et iga olukorra ja tegevuse taga on kindlad iseloomuomadused. Samuti aitab selliselt arutlemine kaasa väärtushinnangute kujunemisele. Õpilased loevad teoseid ja elavad teostes olevatele tegelastele kaasa ning sellega tekivad kindlasti ka kindlad lemmikkangelased. Kuid õpilane ise ei pruugi mõelda paljudele olulistele aspektidele, sealhulgas tegelaste iseloomuomadustele. Taolised arutlused teoste tegelaste üle on õpilastele suureks abiks mõistmaks ka erinevaid inimesi ja olukordi. Järgnevalt antakse ülevaade, milliseid väärtushinnanguid õpilased kolmest teosest välja toovad. Kaldkirjas esitatud tekst on õpilase (õpilasgrupp sulgudes) sõnasõnaline lause.

Väärtushinnangud teostes

Õpilased leidsid, et teostest leiab mitmeid olulisi väärtushinnanguid. Kõige enam nimetasid esimese (G1, G3 – G6) ja teise (G3 – G6) klassi õpilased hoolivust. Õpilased leidsid hoolivust kõigist kolmest teosest. Hoolivus väljendus selles, et *Paula ema hoolib oma lastest, ta ei taha, et Paula kooli hilineb ning seetõttu kiirustavad esimesel koolipäeval kooli* (K2 G5) („Paula esimene koolipäev“). *Paula toob alati teistele rõõmu ja soovib oma sõpru aidata* (K1 G5) („Paula jõulud“). Paula teab, et kedagi ei tohi kiusata ja aitab koos sõpradega Kassiopeiat, mis tähendab, et Paula hoolib oma lähedastest inimestest („Paula päästab Kassiopeiat“). Esimese (G2) ja teise (G1, G2) klassi õpilased ei toonud välja hoolivust, kuna õpilased ei seostanud teoses olevaid tegevusi selle konkreetse väärtushinnanguga.

Esimese (G1, G3, G6) ja teise (G2, G3 – G6) klassi õpilased märkasid julgust ja headust, mida leiab kõigist kolmest teosest. Põhjenduseks toodi, et Paula julgeb välja astuda nõrgema eest ja astub kiusamisele vahele („Paula jõulud“, „Paula päästab Kassiopeiat“). *Paula julgeb abiturienti käest kinni võtta ning temaga koos aulasse minna* (K2 G4) („Paula esimene koolipäev“) ja *julgeb ka jõuluvanale luuletust lugeda* (K2 G5) („Paula jõulud“). Paula headus väljendub selles, et ta *märkab ühel vahetunnil abivajajat* (K2 G3) („Paula päästab Kassiopeiat“). Põhjus, miks esimese klassi õpilastest vaid pooled esile tõid julgust ja headust tähendab, et õpilased ei seosta teoses olevaid tegevusi nende väärtushinnangutega.

Gruppide K1 (G2) ja K2 (G3, G4, G5, G6) õpilased leidsid, et teostest tuleb välja abivalmidus ja lugupidamine. Paula abistab kodus oma vanemaid ja *meisterdab oma perele ise jõuluringid* (ka esteetiline väärtus) (K1 G2). Lugupidamine väljendub selles, et Paula peab lugu teistest, kaitseb oma sõpru, peab lugu oma perekonnast, sest abistab neid kodus. Peab lugu oma sõpradest (Paula arvates on Kassiopeia nimi väga eriline ja ilus), päkapikkudest (Paula arvates on päkapikud kõik isemoodi) ja oma koerast, kellele ta kirju saadab. Gruppide K2 (G4, G5, G6) õpilased tõid välja ka austuse. Austus väljendub selles, et Paula austab teisi. Ta austab oma õpetajat (ei sega õpetaja jutule vahele) ja teab, et tubli laps tõstab käe, kui tahab tunnis sõna võtta. Õpilased tõid võrdluseks välja, et teose „Paula päästab Kassiopeiat“ tegelane *Kuno ei austa kedagi* (K2 G6).

Õpilased K1 (G4) ja K2 (G1 – G4) leidsid ka, et teostes väärtustatakse sõbralikkust. *Paula on alati rõõmus ja positiivne* (K2 G4). Ta teab, et kõigi vastu tuleb olla lahke ja hea ning

abivajajat tuleb aidata. Paula on ise sõbralikkuse eeskuju, kuna kõige enam iseloomustati Paulat just sõbralikuna (vt. ptk. Paula iseloomustamine). Esimese klassi (G2, G5) õpilased märkasid, et teostest leiab ka südamlikkust. Teise klassi (G5, G6) õpilased märkasid teostes „Paula jõulud“ ja „Paula päästab Kassiopeeta“ ka õiglust. Õpilased tõid välja, et õiglus leiab aset siis, kui *Paula astub välja nõrgema eest, öeldes, et: „Väiksemaid ei tohi lüüa“* (G5) ja ka olukorras, kus *Kassiopeia oma mure ära räägib ning kiusaja saab õiglase karistuse (nimelt läheb teise kooli)* (G6).

Kokkuvõtlikult märkasid õpilased teostes („Paula esimene koolipäev“, „Paula jõulud“, „Paula päästab Kassiopeiat“) positiivseid väärtushinnanguid, sealhulgas ka kolme „Kiusamisest vabaks!“ põhiväärtust. Iga teos kannab endas ka kindlaid väärtushinnanguid, kuid teostest leiab ka palju ühiseid väärtushinnanguid (tabel 2).

Tabel 2. Väärtushinnangud teostes

Teose pealkiri	Väärtushinnangud teoses	Sarnasused kahes teoses	Sarnasused kolmes teoses
„Paula esimene koolipäev“	Kohusetundlikkus, rõõmsameelsus, murelikkus.		Hoolivus, julgus, headus, sõbralikkus, abivalmidus,
„Paula jõulud“	Rahu, lahkus.	Südamlikkus, õiglus.	lugupidamine, austus.
„Paula päästab Kassiopeiat“	Turvalisus, märkamine.		

Intervjuu lõpus said õpilased vestlusele tagasi vaadata ja mõelda sellele, kas Paula on neile hea eeskuju ja mõelda selle, mida nad teost lugedes õppisid. Nii esimese kui ka teise klassi tüdrukud ja poisid olid ühisel seisukohal, et Paula on neile väga hea eeskuju ja õpilased tahavad Paula moodi olla. Kõik grupid põhjendasid, miks nad arvavad, et Paula on neile hea eeskuju. Järgnevalt tuuakse välja, mida grupid põhjenduseks nimetasid.

Gruppide K1 (G1) ja K2 (G2, G5) õpilased põhjendasid, et Paula abistab ja kuulab oma vanemaid ning gruppide K1 (G5, G6) ja K2 (G6) õpilased arvasid, et Paula headus ja südamlikkus on neile suur eeskuju, kuna Paula hoiab kõiki enda ümber. Esimese klassi õpilased (G2) ütlesid, et Paula on väga hooliv, julge ja sõbralik. Esimese klassi (G3) õpilased leidsid ka, et Paula on oma esimesel koolipäeval nii tubli ja võrdluseks toodi, et

isegi nemad ei olnud oma esimesel koolipäeval nii tublid. Teise klassi õpilased (G1, G3 – G6) tõid välja, et Paula on abivalmis, kohusetundlik, püüdlik ja lahke ning just seetõttu tahavad nad Paula moodi olla. Grupi G4 õpilased põhjendasid veel omakorda, et Paulal on olemas kõik eeskujulikud iseloomuomadused ja ta teab, kuidas on õige käituda (näiteks seda, et aktusel tuleb vaikselt kuulata). Ja et Paula ei valeta kunagi, seda peavad grupi (G5) õpilased oluliseks. Õpilased tahavad olla Paula moodi, kuna Paula kannab kõiki positiivseid iseloomuomadusi.

Õpilased tõid välja ka mõningaid mõtteid, mida nad teoseid lugedes õppisid. Nii esimese (G2, G3, G5, G6) kui ka teise (G2, G6) klassi õpilased õppisid teostest seda, et kedagi ei tohi kiusata ja et üksteisest tuleb hoolida. K1 (G3) ja K2 (G3 – G6) õpilased õppisid teostest seda, et teisi enda ümber tuleb märgata ja olla abivalmis. Teise klassi (G3) õpilased tõid välja veel mõtte, et ükskõik keda kiusatakse (ei pea olema sinu sõber), tuleb ikka kiusamisele vahele astuda. Teise klassi (G3, G4, G6) õpilaste seas õpiti olema julge, sõbralik ja lahke. Lisaks õpiti grupis G4, et hilineda ei ole ilus. Eeskujulik ja hea laps kuulab oma vanemaid ja ei sega jutule vahele, sest see ei ole viisakas. Grupi G6 õpilased, kes lugesid teost „Paula päästab Kassiopeiat“ rõhutasid ka seda, et nemad õppisid Paula positiivseid iseloomuomadusi.

Selleks, et õpilased õpiksid teoseid paremini analüüsima ja mõtestama, on oluline teoste kaasamine õppeprotsessi. See tähendab, et tuleb teadlikult arutleda teose sisu, tegelaste ja raamatus leiduvate väärtushinnangute üle. Selline lähenemine aitab õpilastes kujundada olulisi väärtusi ja väärtushinnanguid. Õpilane hakkab ise teadlikumalt märkama, millised on tegelaste iseloomuomadused, millised tagajärjed kaasnevad teatud tegevustega või hoopiski milliseid väärtushinnanguid loetud teosed vahendavad. Samuti, mida noorem on lugeja, seda suurema tõenäosusega tekivad ka lemmikkangelased, kelle moodi olla tahetakse. Selleks, et võtta teoses olevaid tegelasi eeskujuks, on vaja mõista, millised on need iseloomuomadused, mis teevad tegelasest selle, kes ta on. Siin tulebki õppeprotsessi teadlikumalt kaasata teosed, mille vahendusel kujundada õpilastes olulisi väärtushinnanguid.

ARUTELU

Käesoleva magistritöö eesmärk oli uurida, kuidas eesti ühe viljakama ja tunnustatuma lastekirjaniku Aino Perviku raamatusarja „Paula elu“ (2001-2008) teosed toetavad „Kiusamisest vabaks!“ programmi nelja põhiväärtuse kujundamist ja milliseid väärtushinnanguid nendes teostes märkavad 1. ja 2. klassi õpilased. Seeläbi arendada väärtuskasvatust, mis on tänapäeval nii kooli kui ka kodu keskne ülesanne. Siinses töös olid vaatluse all teosed sarjast „Paula elu“: „Paula esimene koolipäev“ (2001), „Paula jõulud“ (2001) ja „Paula päästab Kassiopeiat“ (2003). Empiirilise uuringu läbiviimise eesmärk oli ka selgitada välja õpilaste eelteadmised väärtustest, milliseid väärtushinnanguid nimetatakse, milliseid õpilased ise järgivad ja kes on õpilastele väärtuste kujunemisel eeskuju(d).

Siinseid tulemusi ei saa üldistada I kooliastme õpilastele ega ka „Kiusamisest vabaks!“ metoodika rakendajatele, kuna uurimuse valim polnud piisavalt suur. Siinkohal tuleb ka ära märkida, et antud kriteeriumvalimiga ei olnud võimalik valimit ka suurendada, kuna uuriti programmi „Kiusamisest vabaks!“ pilootkoole, mida on Eestis piiratud hulk. Seega on antud töö uurimuslik osa läbi viidud esindusliku valimiga. Antud tulemusi ei saa ka võtta kui õpilaste jätku seisukohti, kuna nende väärtused on veel kujunemisejärgus.

Töö teoreetilise käsitlemise, teoste ja tulemuste analüüsi põhjal saadi püstitatud uurimisküsimustele vastused ja tehti järeldused ning kokkuvõtted, mis järgnevalt ka välja tuuakse.

Õpilaste arusaam väärtushinnangutest

Uuritavad õpilased väärtustasid ühiskonnas levinud põhiväärtusi ja oluliseks peeti projekti „Kiusamisest vabaks!“ nelja põhiväärtust: hoolivus, julgus, austus, sallivus. Toodi esile sõbralikkust, viisakust, headust ja lahkust. Erinevus 1. ja 2. klassi õpilaste vahel seisnes sõnaosavuses ja ka väljendusoskuses. See tähendab, et 2. klassi õpilane paistis silma laiemas sõnavaraga, kus toodi välja ka sihikindlus, abivalmidus, teistega arvestamine, lubaduste pidamine, lohutamine. Sarnaselt 1. ja 2. klassi õpilastele on keeruline sõna *sallivus*, mis vajab põhjalikumalt selgitustööd. Õpilased on omandanud teatud väärtushinnangud, kuid nende tähendust lõpuni ei mõisteta.

Uuringus ilmnes, et väärtushinnanguid ja õiget käitumist peetakse vajalikuks, et olla hea laps ja saada kiitust ning seeläbi vältida karistada saamist. See tähendab, et väärtushinnangud mõjutavad meie tegutsemiseesmärkide valikut ja juhivad indiviidide valikuid tegudes (Rainio & Helkama 1974; Nikkanen & Lyytinen, 2005). Samuti saame teoreetilisest taustast lähtuvalt öelda, et siin on tegemist Kohlbergi moraalse arengu eelkonventsionaalse taseme tunnusega (Kohlberg & Hersh, 1977), kus laps käitub eeskujulikult seetõttu, et vältida karistada saamist. See on ka omane selles vanuses lastele. Kuid siin ei saa põhjapanevaid järeldusi teha, kuna sellised arengufaasid on üldistavad ja leidus ka õpilasi, kelle jaoks hea käitumine seostub seesmise rahuloluga. Uuritavad õpilased mõtlesid ka teiste inimeste heaolule (tehes teistele head, saad ka head vastu või et positiivsete väärtushinnangute järgimine on oluline, et teistel oleks sinuga hea olla). Seda võib nimetada juba moraalse arengu kõrgemaks tasemeks.

Lapse kasvamisel on kõige suurem roll kodul, kuid ka koolil ja lasteaial on suured võimalused tegeleda süsteemse väärtuskasvatusega (Sutrop jt, 2009, 6). Nii on ka uuritavatel õpilastel väärtuste kujunemisel eeskuju(de)ks enne ema ja isa, siis õpetaja. Seega ka vanematel tuleb järgida positiivseid väärtusi. Kuna ka õpetaja on eeskujuks, siis tuleb ka õpetajatel tegelda koolis väärtuskasvatusega tõhusamalt ja teadlikumalt. Õpetaja on koolis oluline võtmeisik väärtuste edastamisel. Siin tuleb kasuks õpetaja osavus ja leidlikkus, kuidas õpilastele selgitada väärtushinnanguid nagu hoolivus, julgus, austus ja sallivus. Siis edasi minna järgmistele väärtushinnangutele, mis ka teoste analüüsist välja tulid: vastutustunne, väärikus ja õiglus. Need on samuti olulised hoiakud, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostoimimise aluseks. Kuivõrd õnnestub väärtushinnangute kujundamine läbi lastekirjanduse, sõltub täiskasvanu meisterlikkusest.

Iseloomukasvatus

Väärtuskasvatuse levinumaid meetodeid on iseloomukasvatus, mis seab esiplaanile isiksuse tervikliku arengu (Sutrop jt, 2009, 59). Õpilased iseloomustasid teoste „Paula esimene koolipäev“, „Paula jõulud“ ja „Paula päästab Kassiopeiat“ tegelasi. Uuritavad õpilased iseloomustasid nii Paulat kui ka teisi tegelasi positiivsete iseloomuomadustega. Paula on sõbralik, südamlilik, heatahtlik ja lahke, samuti toodi esile tema abivalmidust, julgust, hoolivust, püüdlikkust, kohusetundlikkust ja viisakust. Kõik nimetatud iseloomuomadused on ühe eeskujuliku kodaniku omadused. Näiteks teistega suhtlemisel on viisakus väga oluline iseloomuomadus. Samuti on meil kõigil kindlad kohustused, mida

igapäevaselt tuleb täita. Seetõttu õpetatakse õpilastele ka kohusetundlikkust, kuna ilma selleta on ühiskonnas keeruline toime tulla.

Aino Pervik ei kujuta teostes sugugi ainult väikelapse elu päikselist poolt. Paula ise on küll tihti rõõmus, kuid on ka olukordi, mis tekitavad temas häbi, hirmu ja väsimust (Kumberg, 2004). Uuritavate õpilaste seas leidis äramärkimist ka asjaolu, et Paula oli oma esimesel koolipäeval mures (teoses „Paula esimene koolipäev“). Õpilased oskasid kohe märgata Paula muret, kuna tunnistasid, et ka nemad tundsid sellist tunnet oma esimesel koolipäeval.

Paula-sarja valitud kolmes teoses leidis ka kaks negatiivset tegelast. Uuritavad õpilased oskasid neid tegelasi kohe nimetada, mis tähendab, et õpilased oskavad eristada ning välja tuua head ja halba poolt. Nendeks tegelasteks olid Oliver (teostes „Paula esimene koolipäev“, „Paula jõulud“) ja Kuno (teoses „Paula päästab Kassiopeiat“). Oliveri peeti kurjaks ja ülbeks, samuti leidis nentimist, et Oliver on õel, ebaviisakas, sõnakuulmatu ja segab tunnis vahele. Kunot nimetati aga õelaks, kiuslikuks ja kurjaks, äramärkimist leidis ka tema pahatahtlikkus, ülbus ja üleolevus. Õpilased teavad täpselt, kuidas on õige käituda ja oskasid teostest leida negatiivseid iseloomuomadusi ja märkasid teoses halba käitumismustrit.

Teos „Paula päästab Kassiopeiat“ käsitleb kiusamise teemat, kus nime ja välimuse tõttu satub tüdruk narrimise ohvriks. Narrimisega tehakse ohver kurvaks ja tõugatakse teistest eemale ning sellest kasvab välja kiusamine, mis ei lõpe iseenesest. Siinkohal aitab kirjandus arendada ka empaatiat, kus laps saab mõista teise inimese tundeid (mida tundis Kassiopeia, kui teda narriti). Teos võimaldab näha maailma erinevatest vaatepunktidest (kiusaja, ohver ja tegelased, kes kiusamist peatavad). Uuritavate õpilaste kehakeelest ja toonist võib järeldada, et antud teose tegevus oli nende õpilaste jaoks selgelt taunitav. Loo detailid lasevad tegelasega samastuda ja seetõttu mõjuvad need ka sügavamal tasandil kui keelud ja käsud (Schihalejev, 2012, 27). Õpilased tegelikult teavad, kuidas on õige käituda, kuid tihti ei mõelda sellele, mis võib teatud tegude tagajärg olla. Kuid taolised teosed aitavad lapsel mõista ennast ja oma tundeid, andes ette ka käitumismudeleid.

Tegelaste iseloomustamine ei olnud õpilaste jaoks raske, kuna tõenäoliselt on õpilased iseloomuomadustega rohkem kokku puutunud kui sõnaga „vääratus“, mille mõiste ja olemus tekitab paljudele õpilastele veel arusaamatust. Õpilased oskasid iseloomuomadusi kohe nimetada ja neid teostes olnud olukordadega põhjendada. Paula-sarja teostest leiab argipäeva olukordi, mida on kirjeldatud läbi lapse silmade (Palm, 2014, 56). Teoses olevad

tegevused on õpilasele teada-tuntud ja kirja pandud lihtsas keeles, seetõttu oskaside õpilased neid ka teostest ära tunda ja seostada.

Väärtushinnangute märkamine teostes

Teoste analüüsis selgus, et Paulat kujutatakse positiivses keskkonnas (kodu ja kool), mis tähendab, et õpilased saavad teost lugedes kogeda head. Keskkond on üks bioloogilis-füüsiline väärtus. Laps saab positiivses keskkonnas heale teole positiivse tagasiside. Teostes suunavad Paulat nii ema, isa kui õpetaja positiivsete selgituste ja nõuannetega. Ka üks iseloomu kujundamise alus on see, kui laps saab head tunda, head armastada ja head teha. Hea iseloomu alus on väärtushinnangud: hoolivus, ausus, õiglus, vastutustunne ja austus teiste vastu (Pöder jt, 2009, 222). Õpilased tõid välja mitmeid olulisi väärtushinnanguid, mida nad teost lugedes märkasid, osalt ka neid, mis on hea iseloomu alus.

Üle poole vastanutest leidsid, et kolmest Paula-sarja teosest leiab hoolivust. Õpilased, kes nimetasid hoolivust, on tõenäoliselt sarnaseid olukordi ka ise kogunud ja tõlgendanud seda hoolivusega. Õpilased märkasid teostes ka julgust, headust, abivalmidust, lugupidamist, austust ja sõbralikkust ning esimese klassi õpilased leidsid teostes ka südamlikkust ja teise klassi õpilased õiglust. Õpilased ei toonud välja sallivust, kuigi fookusgrupi intervjuudes jäi kõlama võrdsus (täpsemalt tõid õpilased välja, et keegi ei oleks vaene ja ei tohi teiste ees eputada). Tegelikult suunabki sallivus kohtlema üksteist võrdsena ja mõistma mitmekesisust. Teoses „Paula päästab Kassiopeiat“ suunab Paula lugejat just sellele samale võrdsusele ja mitmekesisusele (teoses oli tüdruk, kellel oli väga eriline nimi – Kassiopeia, kuid ta sattus kiusamise ohvriks). Õpetaja saab selle teose abil suunata õpilasi märkama, et kuigi me kõik oleme erinevad, siis kohtleme üksteist võrdsena (Paula eeskujul) – see ongi sallivus.

Teostes märgatud väärtushinnangud on seoses intervjuu esimeses plokis nimetatud väärtushinnangutega, see tähendab, et nimetatud väärtushinnangud sarnanevad. Mis tegelikult ka kinnitab, et õpilastel on väärtushinnangutest üldised teadmised olemas. Intervjuu viimases plokis said õpilased ka välja tuua põhjendused lähtuvalt teose tegevustest, millest võib järeldada, et õpilased seostavad tegevusi väärtushinnangutega. Teostes märgatud väärtushinnangud sarnanevad nendega, mida õpilased ise järgivad.

Seega seostas õpilane teoses olevaid väärtushinnanguid enda omadega (ka enda kogemustega) ja oskas neid ka põhjendada.

Kuid alati ei pruugi nimetatud väärtushinnangute järgimine nii lihtne olla. Näiteks on julguse rakendamine selles vanuses õpilaste jaoks keeruline, kuna see eeldab iseenda heaoluga riskimist ja teatava ebamugavuse ületamist („Kiusamisest vabaks!“ meetodika tulemusuuring, 2016). Mis tegelikult ei kinnita, et õpilane kõiki nimetatud väärtushinnanguid ka ise suudab järgida. Kuid siin on ennekõike oluline nende väärtushinnangute teadvustamine (mida ka õpilased fookusgrupi intervjuudes tõestasid) ja heade eeskujude olemasolu (näiteks Paula).

Paula õpetab ja on hea eeskuju

Õpilased õppisid intervjuu käigus teoseid paremini analüüsima ja mõtestama. See leidis kinnitust, et teoste kaasamine õppeprotsessi on oluline ja vajalik. Õpilased said arutluse käigus üksteist täiendada ning isegi õpilane, kes enne intervjuud teatud nüansse teoses ei märganud, jõudis uutele teadmistele lähemale intervjuu lõpus. Nii jõuti järeldusele, et Paula on neile hea eeskuju. Noorel lugejal tekib tihti oma lemmiktegelane, kelle moodi olla tahetakse. Just fookusgrupi intervjuud kinnitasid, et 1. ja 2. klassi õpilastele on Paula selleks ideaalne tegelane.

Inimese iseloomu kujundamisele avaldavad mõju nii keskkond kui ka moraalsed eeskujud. Paula on oma lugudes lapslugejale hea eeskuju. Lapsel on võimalus samastuda Paulaga, elada läbi erinevaid sündmusi ja hirme ning õppida koos temaga. Väärtuste juurutamisel on oluline heade eeskujude olemasolu. Eeskujude olulisust väärtuskasvatases on kinnitanud ka mitmed uuringud („Kiusamisest vabaks!“ meetodika tulemusuuring, 2016; Views of Bullying / ... /, 2008). Õpilased tõid välja mitmeid põhjendusi, miks Paula on nende arvates hea eeskuju. Näiteks Paula abistab ja kuulab oma ema ning hoiab oma sõpru ja lähedasi.

Uuritavad õpilased järeldasid, et Paula-sarja teosed „Paula päästab Kassiopeiat“ ja „Paula jõulud“ õpetasid neile, et kedagi ei tohi kiusata. Tuleb olla julge ja kiusamisele vahele astuda. „Paula esimene koolipäev“ õpetas uuritavatele õpilastele, et hilineda ei ole viisakas ja hea laps kuulab oma vanemaid ega sega jutule vahele.

See tähendab, et positiivne eeskuju on olemas. Ühtlasi võib öelda, et Paula on oma lugudes edasi andnud olulisi õpetussõnu ja hulganisti olulisi väärtushinnanguid, mida poleks kunagi liiast lastele meelde tuletada.

Lõpetuseks

Esimese kooliastme õpilastele sobivad väärtuskasvatuseks suurepäraselt Aino Perviku teosed. Väärtuskasvatus kujundab selliseid väärtusi, mis valmistavad ette noori inimesi järgima häid käitumistavasid. Nii teoste analüüsi kui ka fookusgrupi intervjuude põhjal saab öelda, et Paula-sarja kolm teost edastab lugejale positiivseid väärtushinnanguid, kuna teostes on selgelt ülekaalus olulised positiivsed väärtushinnangud, mis on välja toodud ka Põhikooli Riiklikus Õppekavas ja samuti ka „Kiusamisest vabaks!“ programmis. Need väärtushinnangud on näiteks hoolivus, austus, sallivus, julgus, lugupidamine, õiglus ja ausus. Tegelaste iseloomuomaduste põhjal saab öelda, et peategelast on kirjeldatud üksnes heade omadustega: hooliv, viisakas, kohusetundlik, südamlilik, heatahtlik, lahke, abivalmis ja kohusetundlik. Kuid igas teoses on ka üks tegelane, kes esindab peategelasele vastandlikke iseloomuomadusi ja väärtushoiakuid. Teoste analüüsi põhjal saab öelda, et teostes väärtustatakse turvalist elukeskkonda, tervist, vastutustunnet, õiglust, hoolivust, headust, töökust, ausust, lugupidamist enese ja teiste suhtes ning kunsti ja ilu.

Töö kirjutaja jõudis järelduseni, et väärtuste üle arutlemiseks ei ole vaja muud, kui leida üles meie oma lastekirjaniku teosed ja aidata nendel samadel teostel õpilasteni jõuda. Käesoleva magistr töö kirjutaja eesmärk sai täidetud ja ka uurimisküsimused on leidnud vastused. Uuritavatel õpilastel, kes rakendavad ka „Kiusamisest vabaks!“ metoodikat olid olemas väärtushinnangutest põhiteadmised ja nad oskasid leida tuntud lastekirjaniku teostest nii programmi põhiväärtusi kui ka teisi ühiskonnas levinud väärtusi. Õpilased teadsid üldiselt, kuidas peab käituma, keskendudes siin küll rohkem sellele, mida teha ei tohi.

Uurimuse piiranguna võib välja tuua kaasatuse, et rohkem pilootkoole oleks võinud uuringus osaleda, et seeläbi saada laialdasem pilt. Ebameeldivaks osutus ka see, et koolide juhtkond ja õpetajad ei vastanud kirjadele. Uuringu puuduseks tooksin välja ka teadmatuse, kui aktiivselt programmi metoodikat uuritavad klassid kasutavad ja kuivõrd on just nendes konkreetsetes klassides „Kiusamisest vabaks!“ metoodika aidanud kaasa väärtushinnangute kujunemisele. See tähendab, et uurijal puudus varasem taust nende

klasside õpilaste kohta. Kolmandaks piiranguks on see, et fookusgrupi intervjuude esimeses teemaplokis, kus õpilased said nimetada väärtusi, mida nad teavad, ei saanud uurija tegelikku hinnangut selle kohta, kas õpilased ka teavad, mis on tegelikult nende väärtuste taga, mida nad nimetasid. Küll aga saadi uurimuse kolmandas plokis (väärtushinnangute märkamine teoses) kinnitust, et neid hoiakuid, mida märgati teostes, õpilased ka mõistavad. Kuna iga nimetatud väärtushinnangute kohta toodi ka teosest vastav näide.

Töö autor teeb ettepaneku, et antud teemat võiks edasi uurida ka teiste eesti lastekirjanike näitel koolides, kus rakendatakse teisi kiusamise ennetamise programme. Või ka neid koole, mis taoliste programmidega liitunud ei ole. Samuti kinnitaks uuringutulemusi „enne-pärast“ uuring nii õpetajate kui ka õpilaste seas. Vaadata, missuguseid muutusi märgatakse, kui ollakse käsitlenud teoseid väärtushinnangutest lähtuvalt, milliseid muutusi täheldatakse näiteks klassiõhkkonnas, õpilaste sõnaosavuses ja väärtushinnangute kujunemises.

ALLIKAD

- Arseneault, L., Bowes, L. & Shakoor, S. (2009). *Bullying victimization in youths and mental health problems: 'Much ado about nothing'*. *Psychological Medicine*, 40, 717–729. [2018, märts 17].
https://www.researchgate.net/publication/26852871_Bullying_victimization_in_yo
- Bøgeskov, S. M. P., Mygind, C. S., Rasmussen, D. (2013). *Kiusamisest vabaks! Teoreetiline ja praktiline käsiraamat*. Tallinn: MTÜ Lastekaitse Liit.
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education*. London: Routledge
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2011). *Research methods in education*. London: Routledge
- Creswell, J. W. (2012). *Educational Research. Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative research. 4th Edition*. Boston: Pearson Education.
- Creswell, J. W. (2014). *Research methods. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches, 4th Edition*. Lincoln: Sage.
- Evans, C. B. R., Fraser, M. W., Cotter, K. L. (2014). *The effectiveness of schoolbased bullying prevention programs: A systematic review*. *Aggression and Violent Behavior*. 532–544. [2018, märts 6].
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1359178914000743>
- Farrington, D. P., Ttofi, M. M. (2009). *School-based programs to reduce bullying and victimization*. *Campbell Systematic Reviews*, 6. [2018, märts 6]
<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/229377.pdf>
- Harro-Loit, H. (2011). *Väärtusarenduse analüüs – miks ja kuidas?* Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2007). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Kirjastus Medicina

- Knudsen, Rikke, K., Erick, J., Lindberg, S. (2008). *Views of Bullying as an Everyday Phenomenon in Early School Years*. CEBUFF, Roskilde University. 3rd report. [2018, märts 6].
http://kiusamisestvabaks.ee/content/editor/files/3rd_report_free-of-bullying.pdf
- Kohlberg, L., Hersh, R. H. (1977). *Moral Development: A Review of the Theory*. *Theory in Practice*, 16, 53 - 59.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis. An Introduction to its methodology*. Sage Publications, Inc
- Krueger, R. A. & Casey, M. A (2000). *Focus Groups. A practical guide for applied research*. London: Thousand Oaks. Sage Publications, Inc.
- Kruus, O., Puhvel, H. (2000). *Eesti kirjanike leksikon*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kumberg, K. (2002). *Saagem sõbraks Paulaga*. – Postimees, 14. märts. [2017, märts 22].
<https://kultuur.postimees.ee/1927205/saagem-sobraks-paulaga>
- Kumberg, K. (2004). *Pisike inimene suures maailmas ehk käsikäes Paulaga läbi argipäeva*. – Nukits, lk 34–39 .
- Kumberg, K. (2005). Kirjaniku rangid. - *Lastekirjandus – see on imelihtne! Valik Algpärase lastekirjanduse päeva ettekandeid aastatest 1999–2009*. Toim. Katrin Raid. Tartu: Tartu Oskar Lutsu nimeline Linnaraamatukogu, 41–46.
- Käärrik, E., Jakoreva, I. (1997). *Valiidusest ja reliaablusest*. ESS Teabevihik, kd. 9, lk 42-46. Tartu
- Laherand, M. L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Morgan, D. L. (1988) *Focus Groups as Qualitative Research*. Beverly Hills, CA: Sage.
- MTÜ Lastekaitse Liit. (2010). *Projekti „Kiusamisest vaba kool ja lasteaed“ tutvustus*. [2018, märts 17]. <http://kiusamisestvabaks.ee/projekti-tutvustus/>
- Niitra, M. (2012). *Laulu, sõna ja mõtte jõud hea ja kurja käes. Aino Perviku Sulelise ja Karvase diloogia*. – Nukits, 1-4.

- Nikkanen, P., Lyytinen, H, K. (2005). *Õppiv kool ja enesehindamine*. Tallinn: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and we can do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (2013). *Bullying in schools: facts and intervention*. Annual Review of Clinical Psychology, 9, 2-30. [2018, märts 17].
<https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-clinpsy-050212-185516>
- Palm, J. (2012). *Aino Pervik 80. Alates debüüdist tipus*. – Eesti Lastekirjanduse Keskus. [2017, märts 27]. http://www.elk.ee/?page_id=3627
- Palm, J. (2014). *Realistlik lastekirjandus. – Eesti laste- ja noortekirjandus 1991–2012*. Krista Kumberg, Ilona Martson, Ave Mattheus, Mari Niitra, Jaanika Palm. Toim Anu Kehman, Ülle Väljataga, Jaanika Palm (peatoim). Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Keskus, 47– 72.
- Patton, M. (2002). *Qualitative research & Evaluation Methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Pervik, A. (2001). *Paula esimene koolipäev*. Tallinn: Tiritamm.
- Pervik, A. (2003). *Paula päästab Kassiopeiat*. Tallinn: Tiritamm.
- Pervik, A. (2007). *Paula jõulud*. Tallinn: Tiritamm.
- PERVIK = Aino Pervik. *Bibliograafia*. – Eesti Lastekirjanduse Keskus. [2017, märts 6].
<http://www.elk.ee/?profile=688>
- PRÕK = Vabariigi Valitsus. (2011) *Põhikooli riiklik õppekava*. [2017, veebruar 22].
<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020?leiaKehtiv>
- Psience OÜ. (2016). „Kiusamisest vabaks!“ metoodika tulemusuuring lasteaedades ja koolides. [2018, märts 8].
<http://kiusamisestvabaks.ee/content/editor/files/raport.pdf>
- Pöder, M., Sutrop, M., Valk, P. (2009). *Väärtused, iseloom ja kool. Väärtuskasvatuse lugemik*. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.

- Schihalejev, O. (2011). *Väärtuskasvatus õpetajakoolituses*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Schihalejev, O. (2012). *Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses – miks ja kuidas?*
Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Schihalejev, O., Pevkur, A. (2016). *Väärtuskasvatuse mudelit otsimas*. – Innove. [2017, aprill 14]. <https://bit.ly/2HqiOTF>
- Sutrop, M., Valk, P., Velbaum, K. (2009). *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis*. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Sutrop, M., Valk, P., Velbaum, K. (2013). *Väärtuspõhine kool. Eesti ja maailma kogemus*.
Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Treia, K. (2014). *KiVa kiusamisvastase programmi prooviuuring Eestis: kaheaastase klaster-randomiseeritud kontrollkatse tulemused*. Tartu Ülikooli haridusteaduste instituut. 1-32. [2018, märts 23]. <https://bit.ly/2HXUYSx>
- Tulviste, T. (2015). *Väärtuspädevus – mis see on ja kust tuleb?* – Õpetajate Leht, 30. aprill. [2017, märts 22].
<http://opleht.ee/2015/04/vaartuspadevus-mis-see-on-ja-kust-tuleb/>
- Wang, J., Ronald, I. (2012). *Bullying among U.S. adolescents*. Prevention Researcher. 19, 3–6. [2018, märts 23]. <https://bit.ly/2qUjQRL>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu. [2017, september 22]. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>

LISA 1. TEGELASTE ISELOOMUSTAMINE FOOKUSGRUPPIDE PÕHJENDUSTES

Tegelane teosest	Iseloomuomadused	Õpilaste põhjendused
Paula	Viisakas	Paula kuulab hoolega oma õpetajat ja koolidirektorit. Ta teab, et vahele segada pole ilus ja viisakad lapsed seda ei tee. [K2 (G4)]
	Abivalmis	Paula abistab kodus oma vanemaid (aitab küpsetada piparkooke ja ehtida kuuske) [K1 (G2,G5), K2 (G5)] Paula kaitseb nõrgemaid [K1 (G2)] Paula aitab sõpra, kui sõbral on suur mure [K1 (G2), K2 (G6)].
	Kohusetundlik	Paula tahab jõuda õigeaegselt kooli [K2 (G1)]. Paula läheb õigel ajal magama ja paneb järgmise päeva asjad juba õhtul valmis [K2 (G5)]. Paula muretseb väga oma esimese koolipäeva pärast [K2 (G4)].
	Julge	Paula julgeb kiusamisele vastu astuda (uurida, mis Kassiopéal mureks on), ka nõrgema eest välja astuda, öeldes Oliverile julgelt ja enesekindlalt: „Väiksemaid ei tohi lüüa!“ [K1 (G3), K2 (G3, G5)] Paula julgeb jõuluvanale luuletust lugeda [K2 (G5)].
	Hooliv	Paula uurib välja, mis mure Kassiopéal on [K1 (G3)]. Paula hoolib teistest, ka oma tervisest [K1 (G6)]. Paula hoiab oma sõpru (Kassiopéiat, Joosepit, Triinut) [K2 (G5, G6)].
	Sõbralik Lahke Südamlik Heatahtlik	Paula on heasüdamlik ja sõbralik, soovib oma lähedastele ainult head. Paula soovib alati aidata oma sõpru, ta on heatahtlik, rõõmsameelne ja hoolib oma lähedastest. [K1 (G3,G6), K2 (G5, G6)] Paula aitab alati oma sõpru ja kaitseb nõrgemaid [K1 (G2)] Paula märkab abivajajat – Kassiopéiat [K2 (G3)]. Paula meisterdab oma perele ise jõulukungid [K1 (G5)].
	Austab/peab teistest lugu	Paula austab oma õpetajat, sõpru ja vanemaid. Paula peab lugu ka 12. klassi õpilasest, kelle käe kõrval ta aktusele läks (Paula vaatas uhkusega 12. klassi õpilast – alt ülesse). [K2 (G4)]
	Eeskujulik	Paula teab, et aktusel tuleb vaikselt kõnelejat kuulata [K2 (G1, G4)].
	Aus	Paula ei valeta kunagi (jääb igas olukorras ausaks) [K2 (G5, G6)].
	Rõõmus	Paula on alati positiivne ja kurb ainult siis, kui tema lähedastel on mõni suur mure [K2 (G5)].
	Püüdlük Tark	Paula on püüdlük koolis, kus ta õpib hästi ja kodus, kus ta abistab oma vanemaid [K1 (G2)]. Ta tahab olla tubli laps oma vanematele. Paula on eeskujulik ja tubli, ta ei taha aktusel Oliveriga juttu ajada ja aktusele hilineda. [K2 (G4)]

Tegelane teosest	Iseloomuomadused	Õpilaste põhjendused
Paula	Kartlik Ärevil	Paula on esimese koolipäeva pärast mures ja pisut närviline. Paula muretseb esimese koolipäeva pärast ja kardab, et kõik ei lähe nii nagu peab. [K1 (G4)]
	Kannatamatu	Paula on nimekirjas viimane ning ei jõudnud ära oodata, millal tema nimi välja hõigatakse ja tema ka aabitsa saab (Paulal oli juba hirm, et jääb aabitsast ilma, kuna ta ei näinud laua peal viimast aabitsat) [K1 (G4)].
	Uudishimulik	Paula soovis välja uurida, mis mure Kassiopeial on [K2 (G6)].
Paula ema	Hooliv Abivalmis Rõõmus Aus Murelik	Ema ei taha, et Paula kooli hiljaks jääb [K2 (G4, G5)]. Ema muretseb koos Paulaga esimese koolipäeva pärast [K1 (G4)]. Paula ema on aus, kuna astub vahele Paula ja Patriku vahelisele tülile, mis on jõulukalendrite pärast [K1 (G5)]. Paula ema hoolib Paulast ja Patrikust ning tahab oma lapsed õnnelikuks teha [K2 (G5)].
Õpetaja Reekon	Hooliv Abivalmis Lahke Range Õiglane	Õpetajale läheb korda, mida õpilased teevad [K1 (G2)]. Õpetaja peab tunnis korda [K1 (G4)]. Paula ise ütleb teoses, et tema õpetaja on lõpmata ilus ja hea [K2 (G1)]. Õpetaja on Paulale ning ta sõpradele abiks ja toeks [K2 (G3)]. Õpetaja leiab alati lahenduse [K2 (G4)]. Osaliselt tänu õpetajale tuleb välja õiglus ja kiusaja saab oma karistuse [K2 (G6)].
Paula sõbrad	Abivalmid Julged Vaprad Sõbralikud	Julgevad üheskoos vastu seista kiusajale, 2. klassi poisile [K1 (G6)]. Tahavad koos Paulaga välja selgitada, mis mure Kassiopeial on [K1 (G3, G6), K2 (G3, G6)].
Kassiopeia	Arglik Vaikne Julge	Kassiopeia ei räägi eriti palju, ta usub kiusajat ja kardab teda, ei julge alguses kellelegi oma murest rääkida [K1, K2 (G3, G6)]. Kassiopeia julgeb teose lõpus teistele oma murest rääkida [K1 (G6)].
Oliver	Kiuslik Ülbe Ebaviisakas Sõnakuulmatu	Norib oma klassikaaslastega tüli ja ütleb, et „Päkapikke pole olemas“ [K1 (G2)]. Ütleb oma klassikaaslastele (Triinule ja Paulale) halvasti ja isegi lükkab Triinut [K2 (G2)]. Oliver hilineb aktusele ja lisaks sellele segab aktusel Paulat. Oliver segab õpetaja jutule vahele. [K2 (G4)]
Kuno	Pahatahtlik Õel Kiuslik Kuri	Kiusab, ähvardab endast nooremaid [K1 (G3, G6), K2 (G3)]. Suhtub endast noorematesse üleolevalt ja valetab [K2 (G3, G6)]. Kiusab Kassiopeiat tema nime ja välimuse pärast [K2 (G6)].

LISA 2. FOOKUSGRUPI INTERVJUUD ÕPILASTEGA

FOOKUSGRUPI INTERVJUU I

„Paula esimene koolipäev“

Intervjueeritavate laste klassid:

Laste arv fookusgrupis:

Orienteeruv aeg:

SISSEJUHATUS. Juhatan lastele teema sisse.

Sa oled tänaseks läbi lugenud ühe Paula teose. Täna arutame pisut selle üle, millised tegelased ja sündmused seal olid, kuid enne soovin teada saada, milliseid väärtushinnanguid Sa oskad välja tuua.

ÕPILASTE ARUSAAM VÄÄRTUSTEST – eesmärk selgitada välja, mida väärtuteks üldse peetakse. Millised arusaamised on õpilastel enne intervjuu läbiviimist. Milliseid väärtushinnanguid õpilased oskavad välja tuua.

Väärtus-hinnang	Nimetamiste arv
Austus	
Julgus	
Hoolivus	
Sallivus	
Abivalmidus	
Ausus	

Milliseid väärtushinnanguid õpilased ise järgivad?

Väärtus-hinnang	Nimetamiste arv
Austus	
Julgus	
Hoolivus	
Sallivus	
Abivalmidus	
Ausus	

Mis Sina arvad, kas positiivseid väärtushinnangud on oluline järgida? Miks Sa nii arvad?

Mis on Sinu jaoks kõige olulisem väärtushinnang?

ÕPILASTE REAALSED KOGEMUSED – väärtushinnangute märkamiseks. Eesmärk saada lähem sissevaade laste endi kogemustesse.

Kes on Sulle rääkinud väärtushinnangutest? Kas Sinu õpetaja räägib väärtushinnangutest? Millal ta seda teeb?

Valikud	Nimetamiste arv
Ema/isa	
Vanaema	
Õpetaja	
Sõber	
Lastesaade	

ARUTLEME TEOSE SISU ÜLE – eesmärk, et õpilane meenutab teose sisu/tegevusi.

Te kõik olete lugenud „Paula esimene koolipäev“. Mõned toetavad küsimused.

Miks Paula ja ema olid mures?

Mida tõi kaasa vanaonu hilinemine?

Mis Sina arvad vanaonu hilinemisest?

Mis arvas Paula oma venna, Patriku vahelesegamisest aktusel?

Kuidas väljendus Paula kohusetundlikkus?

VÄÄRTUSHINNANGUTE MÄRKAMINE TEOSES

Milliste sõnadega iseloomustad Paulat? Põhjenda.

Iseloomuomadused	Nimetamiste arv	Põhjendus
Viisakas		
Kohusetundlik		
Aus		
Südamlik		
Püüdlük		

Milliste sõnadega iseloomustad teisi tegelasi? (õpetaja Reekon, Paula ema, isa, vend Patrik, vanaonu Kalju)

Iseloomu-omadused	Tegelase nimi	Põhjendus
Hooliv		
Aus		
Salliv		
Julge		
Südamlik		
Siiras		

Milliseid väärtushinnanguid märkasid Sina Paula-sarja teoses „Paula esimene koolipäev“ Millise tegevusega see väärtushinnang välja tuli?

Väärtus-hinnang	Nimeta-miste arv	Milliste tegevustega väljendub?
Hoolivus		
Sallivus		
Julgus		
Austus		
Lugupidamine		
Töökus		
Õiglus		
Turvalisus		

LÕPETUSEKS

Sa oled olnud väga tubli arutleja. Lõpetuseks küsin Sinult veel kaks küsimust.

Mis Sina arvad, kas Paula on Sulle hea eeskuju? Miks Sa nii arvad?

Mida Sa seda teost lugedes õppisid?

Aitäh Sulle intervjuu eest, Sinust oli väga palju abi! ☺

FOOKUSGRUPI INTERVJUU II

„Paula jõulud“

Intervjueeritavate laste klassid:

Laste arv fookusgrupis:

Orienteeruv aeg:

SISSEJUHATUS. Juhatan lastele teema sisse.

Sa oled tänaseks läbi lugenud ühe Paula teose. Täna arutame pisut selle üle, millised tegelased ja sündmused seal olid, kuid enne soovin teada saada, milliseid väärtushinnanguid Sa oskad välja tuua.

ÕPILASTE ARUSAAM VÄÄRTUSTEST – eesmärk selgitada välja, mida väärtusteks üldse peetakse. Millised arusaamised on õpilastel enne intervjuu läbiviimist. Milliseid väärtushinnanguid õpilased oskavad välja tuua.

Väärtus-hinnang	Nimetamiste arv
Austus	
Julgus	
Hoolivus	
Sallivus	
Abivalmidus	
Ausus	

Milliseid väärtushinnanguid õpilased ise järgivad?

Väärtus-hinnang	Nimetamiste arv
Austus	
Julgus	
Hoolivus	
Sallivus	
Abivalmidus	
Ausus	

Mis Sina arvad, kas positiivseid väärtushinnanguid on oluline järgida? Miks Sa nii arvad?

Mis on Sinu jaoks kõige olulisem väärtushinnang?

ÕPILASTE REAALSED KOGEMUSED – väärtushinnangute märkamiseks. Eesmärk saada lähem sissevaade laste endi kogemustesse.

Kes on Sulle rääkinud väärtushinnangutest? Kas Sinu õpetaja räägib väärtushinnangutes? Millal ta seda teeb?

Valikud	Nimetamiste arv
Ema/isa	
Vanaema	
Õpetaja	
Sõber	
Lastesaade	

ARUTLEME TEOSE SISU ÜLE – eesmärk, et õpilane meenutab teose sisu/tegevusi.

Te kõik olete lugenud „Paula jõulud“. Mõned toetavad küsimused.

Mida arvas Paula päkapikkudest?

Millest täpsemalt räägiti teoses jõulutunde kohta?

Miks ütles Paula: „Väiksemaid ei tohi lüüa!“?

Millega Paula ja Patrik kodus ema ja isa aitasid?

Paula meisterdas oma jõuluringid kõik ise. Mida Sina sellest arvad?

VÄÄRTUSHINNANGUTE MÄRKAMINE TEOSSES

Milliste sõnadega iseloomustad Paulat? Põhjenda.

Iseloomuomadused	Nimetamiste arv	Põhjendus
Viisakas		
Kohusetundlik		
Aus		
Südamlik		
Püüdlük		

Milliste sõnadega iseloomustad teisi tegelasi? (õpetaja Reekon, Paula ema, isa, vend Patrik, vanaonu Kalju, Paula sõbrad)

Iseloomu-omadused	Tegelase nimi	Põhjendus
Hooliv		
Aus		
Salliv		
Julge		
Südamlik		
Siiras		

Milliseid väärtushinnanguid märkasid Sina Paula-sarja teoses „Paula jõulud“. Millise tegevusega see väärtushinnang välja tuli?

Väärtus-hinnang	Nimeta-miste arv	Milliste tegevustega väljendub
Hoolivus		
Sallivus		
Julgus		
Austus		
Lugupidamine		
Töökus		
Õiglus		
Turvalisus		

LÕPETUSEKS

Sa oled olnud väga tubli arutleja. Lõpetuseks küsin Sinult veel kaks küsimust.

Mis Sina arvad, kas Paula on Sulle hea eeskuju? Miks Sa nii arvad?

Mida Sa seda teost lugedes õppisid?

Aitäh Sulle intervjuu eest, Sinust oli väga palju abi! ☺

FOOKUSGRUPI INTERVJUU III

„Paula päästab Kassiopeiat“

Intervjueeritavate laste klassid:

Laste arv fookusgrupis:

Orienteeruv aeg:

SISSEJUHATUS. Juhatan lastele teema sisse.

Sa oled tänaseks läbi lugenud ühe Paula teose. Täna arutame pisut selle üle, millised tegelased ja sündmused seal olid, kuid enne soovin teada saada, milliseid väärtushinnanguid Sa oskad välja tuua.

ÕPILASTE ARUSAAM VÄÄRTUSTEST – eesmärk selgitada välja, mida väärtusteks üldse peetakse. Millised arusaamised on õpilastel enne intervjuu läbiviimist. Milliseid väärtushinnanguid õpilased oskavad välja tuua.

Väärtus-hinnang	Nimetamiste arv
Austus	
Julgus	
Hoolivus	
Sallivus	
Abivalmidus	
Ausus	

Milliseid väärtushinnanguid õpilased ise järgivad?

Väärtus-hinnang	Nimetamiste arv
Austus	
Julgus	
Hoolivus	
Sallivus	
Abivalmidus	
Ausus	

Mis Sina arvad, kas positiivseid väärtushinnanguid on oluline järgida? Miks Sa nii arvad?

Mis on Sinu jaoks kõige olulisem väärtushinnang?

ÕPILASTE REAALSED KOGEMUSED – väärtushinnangute märkamiseks. Eesmärk saada lähem sissevaade laste endi kogemustesse.

Kes on Sulle rääkinud väärtushinnangutest? Kas Sinu õpetaja räägib väärtushinnangutest? Millal ta seda teeb?

Valikud	Nimetamiste arv
Ema/isa	
Vanaema	
Õpetaja	
Sõber	
Lastesaade	

ARUTLEME TEOSE SISU ÜLE – eesmärk, et õpilane meenutab teose sisu/tegevusi.

Te kõik olete lugenud „Paula päästab Kassiopeiat“. Mõned toetavad küsimused.

Keda märkas Paula ühel vahetunnil?

Mida otsustas Paula teha?

Kes aitasid Paulal välja uurida, mis Kassiopeial mureks on?

Miks õpetaja kutsus laste vanemad kooli?

Kuidas lugu lahenes? Mis Sa arvad, kas kiusaja sai õiglase karistuse?

VÄÄRTUSHINNANGUTE MÄRKAMINE TEOSES

Milliste sõnadega iseloomustad Paulat? Põhjenda.

Iseloomuomadused	Nimeta- miste arv	Põhjendus
Viisakas		
Kohusetundlik		
Aus		
Südamlik		
Püüdlük		

Milliste sõnadega iseloomustad teisi tegelasi? (õpetaja Reekon, Paula ema, isa, vend Patrik, vanaonu Kalju, Paula sõbrad)

Iseloomuomadused	Tegelase nimi	Põhjendus
Hooliv		
Aus		
Salliv		
Julge		
Südamlik		
Siiras		

Milliseid väärtushinnanguid märkasid Sina Paula-sarja teoses „Paula päästab Kassiopeiat“. Millise tegevusega see väärtushinnang välja tuli?

Väärtushinnang	Nimeta- miste arv	Milliste tegevustega väljendub
Hoolivus		
Sallivus		
Julgus		
Austus		
Lugupidamine		
Töökus		
Õiglus		
Turvalisus		

LÕPETUSEKS

Sa oled olnud väga tubli arutleja. Lõpetuseks küsin Sinult veel kaks küsimust.

Mis Sina arvad, kas Paula on Sulle heaks eeskujuks? Miks Sa nii arvad?

Mida Sa seda teost lugedes õppisid?

Aitäh Sulle intervjuu eest, Sinust oli väga palju abi! ☺

LISA 3. TRANSKRIPTSIOON ÜHEST FOOKUSGRUPI INTERVJUUST

Osalesid: 8 õpilast – 5 poissi ja 3 tüdrukut

Nimed on muudetud ning intervjuerijal on tähis: I

Toimumise aeg: 7. veebruar, 2018

Kestvus: 20 minutit

Transkriptsioon algab hetkest, kui intervjuerija on end eelnevalt õpilastele tutvustanud. Samuti küsinud õpilastelt lindistamiseks luba ja selgitanud, mis neid ees ootab.

I: Sa oled tänaseks läbi lugenud ühe Paula teose. Täna arutame pisut selle üle, millised tegelased ja sündmused seal olid, kuid enne soovin teada saada, milliseid väärtushinnanguid Sa teada. Mõttele sellele, milline Sa ise oled. Näiteks, kui Sa hommikul kooli tuled, siis Sa ütled õpetajale ja oma kaaslastele "Tere!", milline inimene Sa siis oled? **Kaur:** Positiivne. **Kert:** Lahke. **Kati:** Rõõmus. **Kusti:** Õnnelik. **I:** Ja, milline veel? **Martin:** Viisakas. **I:** Just, Sa oled viisakas. Milline veel üks hea ja positiivne inimene on? Millised iseloomuomadused tal on? **Andres:** Siis, kui keegi on näiteks kukkunud, siis aitab ta püsti. **I:** Ja, oled abivalmis. **Anni:** Kui keegi näiteks nutab, siis lohutad teda. **Mari:** Kui pinginaabril kaob järg ära, siis aitad tal järje üles leida. **I:** Ja, oled samuti abivalmis, väga hea. **Kert:** Teed tunnis kaasa. **Kaur:** Teed nii, et teistel on sinuga hea olla. **I:** Kas Sul tuleb veel mõtteid, mida jagada soovid? **Martin:** Ei kiusa. **Kusti:** Kutsud teisi mängu. **I:** Ja, oled sõbralik. Mis veel? Kas tuleb mõni programmi "Kiusamisest vabaks!" väärtushinnang meelde. **Andres:** Räägid tõtt. **I:** Ehk Sa oled aus. **Kati:** Mängid teistega, lased nad mängu. **Anni:** Oled rõõmsameelne. **I:** Ja? **Kaur:** Et sa ei ole uhke. **Kusti:** Ei ahvi ega kamanda. **I:** Milliseid väärtushinnanguid Sa ise järgid. Milline Sa kindlasti oled oma klassikaaslastega? **Anni:** Lahke. **Martin:** Abivalmis. **Kaur:** Aus. **Kusti:** Rõõmus. **Kati:** Sõbralik. **Anni:** Positiivne. **Kert:** Tubli. **I:** Kas on veel mõni väärtushinnang, mis on nimetamata, aga mida Sina järgid? **Mari:** Abivalmis. **I:** Väga tubli! Nii, aga mis Sa arvad, miks on positiivsete väärtushinnangute järgmine oluline. **Kert:** Et teisi inimesi ei segaks. **I:** Ja, et koos oleks hea olla, eks ole. **Martin:** Ja, et teistega ka läbi saada. **I:** Olla siis sõbralik. **Kusti:** Et sinu perekonnal oleks lihtsam. **Anni:** Et kiitusi saada. **I:** Hästi. Aga, kui Sa mõtled nüüd nendele väärtushinnangutele, siis kas Sa saad öelda, et Sinu jaoks

on üks kindel väärtushinnang. Milline Sa kindlasti oled. Milline väärtushinnang on Sinu jaoks kõige olulisem? **Kati:** Et oled abivalmis ja aus. **Martin:** Oled abivalmis ja rõõmus. **Kaur:** Et keegi poleks vaene. **I:** Ja, mis veel? **Kusti:** Olla lahke. **I:** Mis teised veel arvavad? **Kert:** Et sa tuled kooli positiivselt. **Anni:** Et tuled kooli õigel ajal. **I:** Et oled kohusetundlik eks ole. **Andres:** Et sa ei narri teisi. **Mari:** Ei kiusa teisi. **Kert:** Ei uhkelda, kui sa reisil käid. **I:** Ja! **Kusti:** Ei trügi. **Kaur:** Ei hakka pirtsutama, kui kaotad. **I:** Ja, et peamine ei ole võit. **Martin:** Et kõik saaksid võrdselt. **Kati:** Kui keegi hakkab sellepärast nutma, et ta kaotas, siis tuleb teda lohutada. **I:** Ja, väga hea. **Mari:** Teiste vastu viisakas olla. **I:** Just, väga tore. **Kert:** Et siis, kui sul on mingisugune mure, siis me tavaliselt räägime sellest programmi "Kiusamisest vabaks!" lillale karule. **I:** Väga vahva. Aga, kes on Sulle rääkinud nendest väärtushinnangutest? Et tuleb olla tubli, lahke, viisakas.. **Kusti:** Ja abivalmis. **I:** Ja kõik väärtushinnangud, millest me siin just rääkisime. **Anni:** Õpetajalt. **I:** Kes veel on õpetajalt kuulnud, tõsta käsi. (*kõik tõstavad käed*) Kõik, väga tore! **Kert:** Mulle on veel ema, isa, sõbrad. **I:** Ja, aga Sulle Mari? **Mari:** Minu vanaema ja vana-vanaema. **Martin:** Kogu oma perekonnalt. **Anni:** Vanaisalt. **Andres:** Vanaemalt. **I:** Väga hea! **Kati:** Tuttavalt. **I:** Kas Sa oled ka lastesaadetes väärtushinnanguid märganud? **Kati, Anni, Andres, Kusti, Kert, Mari:** (*kõik koos vastavad*) Ja. **I:** Kas mäletate ka lastesaate nime ja oskate seda praegu mulle öelda? **Anni, Kati, Kusti, Mari, Andres, Kert:** Lastetoas. **I:** Kas keegi on mõnes teises lastesaates ka märganud? **Kert:** Ei. **I:** Aga, kui õpetaja räägib Sulle väärtushinnangutest, siis millal ta seda teeb? **Anni:** Näiteks siis, kui on majanduse tunde. **Andres:** Siis, kui on mingi probleem lahti. **I:** Ja, siis on tõesti vajalik meelde tuletada olulisi väärtusi. **Kert:** Meil juhtus ükskord selline olukord. **I:** Ehk siis õpetaja räägib väärtushinnangutest peamiselt tunni ajal. Aga läheme edasi Paula teose juurde. Sa oled tänaseks lugenud teose „Paula päästab Kassiopeiat“. Mul on Sulle mõned toetavad küsimused, et meelde tuletada teose sisu ja sealsed tegelased. Keda märkas Paula ühel vahetunnil. **Kati:** Kassiopeiat. **I:** Ja, kuidas Kassiopeia end tundis? **Andres:** Kassiopeia oli kurb. **Anni:** Kui Kassiopeia ja Paula klassi juurde läksid, siis keegi ütles Kassiopeiale „Kiis-Kiis“ ja siis Kassiopeia jäi seisma. **I:** Jaa, oli nii. **Mari:** Ja üks poiss toppis talle kassitoitu suhu. **I:** Mhmh. See poiss oli Kuno. Ja? **Martin:** Ja siis pärast nad nägid kogu aeg Kassiopeiat, siis öeldi kogu aeg „Kiis-kiis-kiis“ ning hakati Kunot jälitama. **I:** Paula koos sõpradega tahtis välja selgitada, mis mure Kassiopeial on eks ole. **Kusti:** Kui nad jälitasid teda, siis Kuno kaebas ära, et Paula sõpradega kiusab ja jälitab teda. Aga tegelikult tahtsid Paula sõbrad välja selgitada, mis mure Kassiopeial on. **Mari:** Ja siis, kui Paula nägi Kunot, siis Kuno hakkas appi karjuma. **I:** Siis arvati, et Paula

sõpradega kiusab Kunot. **I:** Aga, kuidas siis lõpuks see lugu lahenes? **Anni:** Kui Kassiopeia ei söö kassitoitu, siis Kuno ähvardas teda. Kassiopeia kartis teda, et jääb ilma emata ja isata, sellepärast ta ei julgenud kellelegi midagi rääkida. Siis võttis julguse kokku ja rääkis oma murest emale. **Kert:** Siis ta kutsus Paula ja sõbrad külla ja rääkis ka neile oma saladuse. Kuid Kassiopeia ütles, et las jääb see meie vahele. **I:** Just, nende vahele tekkis usaldus. Aga mis Sa arvad, kiusaja sai lõpuks õiglase karistuse? **Kati:** Ja! Kuna ta läks siis teise kooli. **I:** Ja olen nõus, nii tõepoolest oli. Edasi iseloomustame Paulat selle teoe põhjal, milline oli Paula? **Andres:** Paula oli abivalmis. Ta tahtis aidata Kassiopeiat. **I:** Ja. **Kert:** Paula oli aus. **I:** Ja, miks Sa nii arvad? **Kaur:** Sest ta ei valeta. **Mari:** Paula on samasugune nagu teistes teostes. Ta tahtis aidata Kassiopeiat. **I:** Ja. **Martin:** Paula töötas jälitajana, et uurida välja, miks Kassiopeial selline tunne oli. **I:** Ja, milline veel Paula oli? Kas ta oli südamlilik? **Kaur, Kert, Anni, Martin, Mari, Kusti, Kert, Kati:** (*kõik koos*) Ja. **I:** Miks te nii arvate? **Kaur:** Sest ta tahtis aidata Kassiopeiat. **I:** Kas on veel midagi öelda Paula kohta? **Andres:** Paula oli hooliv, sest ta lohutas Kassiopeiat. **I:** Ja, väga hea. Aga teoses „Paula päästab Kassiopeiat“ oli ka teisi tegelased, kuidas neid iseloomustad. **Kati:** Näiteks Kuno. Ta kiusas Kassiopeiat. **I:** Ja, oli kiusalik eks ole. **Anni:** Kuno oli ülbe. **I:** Jaa.. üleolev. Kuidas väljendus Kuno üleolevus? **Andres:** Ta andis Kassiopeiale kassitoitu, et tema nimi oli selline. Kuno mõtles, et ta on kass. **I:** Just, tema nime ja ka välimuse pärast hakkas Kuno Kassiopeiat narrima ehk siis Kuno oli pahatahtlik poiss. Aga teised tegelased, näiteks Paula sõbrad, millised nemad olid? **Kert:** Abivalmid. **Mari:** Sõbralikud. **I:** Ja, millised veel? **Kusti:** Hoolivad. **I:** Millised olid Paula sõbrad veel? Kas see on julge tegu, kui Sa astud koos sõpradega teise klassi poisi vastu? **Kert, Anni, Kusti, Mari, Andres, Kaur:** (*kõik koos*) Jaa, nad olid julged. **I:** Jaa, kuidas Sa Paula õpetajat iseloomustad. Milline oli Paula õpetaja. **Anni:** Abivalmis. **Martin:** Aus. **I:** Jaa. **Kati:** Õiglane. **I:** Jaa! Aga millised väärtushinnanguid siis sellest teosest „Paula päästab Kassiopeiat“ välja tulid? **Andres:** Hoolivus, et Paula aitab Kassiopeiat. **I:** Oli veel olukordi, mis väljendab hoolivust? Või tahad Sa mulle nimetada mõnda teist väärtushinnangut. **Kaur:** Julgus, sest Paula julgus teise klassi poisile vastu astuda. **I:** Ja Paula ei andnud alla. **Martin:** Paula julgus teise klassi poissi jälitada. **I:** Ja? **Kert:** Julges Kunole vastu astuda. **I:** Milliseid väärtushinnanguid veel märkasid? **Kusti:** Paula austas Kassiopeiat. **Anni:** Kuno ei austanud üldsegi mitte kedagi. **I:** Ja, milliseid väärtushinnanguid Sa veel märkasid? **Mari:** Lugupidamine. **Kati:** Paula pidas lugu Kassiopeia nimest. **I:** Ja, Paulale väga meeldis Kassiopeia nimi. **Kert:** Paula oli uudishimulik, et miks Kassiopeial nii suur mure oli. **I:** Ja? **Anni:** Õiglus. Kui Kassiopeia

oma mure välja rääkis, siis läks Kuno teise kooli. **I:** Just, et headus tegelikult lõpuks võitis, mis siis, et vahepeal oli olukord, kus Paulat ja ta sõpru süüdistati Kuno kiusamises. Tegelikult sai halb ehk kiusaja oma karistuse. Aga veel, milliseid väärtushinnanguid.. ?

Kaur: Kuno sai niimoodi karistada, et läks teise kooli. **I:** Just. Lõpetuseks, olid väga tubli arutleja. Aga mul on Sulle veel kaks küsimust. Mis Sina arvad, kas selles teoses „Paula päästab Kassiopeiat“ on Paula Sulle heaks eeskujuks? **Kert, Anni, Kusti, Mari, Andres, Kaur, Kati, Martin:** (*kõik koos*) Ja! **I:** Miks Sa nii arvad? **Kert:** Et Paula on natukene uudishimulik. **I:** Ja? **Anni:** Paula on abivalmis. Et ta aitas Kassiopeiat. **I:** : Ja, veel? **Kusti:** Paula aitab oma sõpru. **I:** Et tahad olla Paula moodi? **Kert, Kati, Andres, Kaur, Anni, Kusti, Martin:** (*kõik koos*) Jaa! **I:** Aga mida Sa õppisid seda teost lugedes? **Andres:** Et peab olema abivalmis. **Martin:** Ei tohi ka teisi kiusata. **I:** Ja, mis Sa teed siis, kui Sa näed, et on selline olukord. **Anni:** Lähed vahele või räägid õpetajale. **I:** Just, et tuleb olla julge. Kas on veel midagi, mida Sa õppisid sellest teosest? Mis oli selle loo peamine mõte? **Kaur:** See, et Paula üritas Kassiopeiat aidata. **I:** Ja? **Kert:** Et, raamat õpetas, et teisi ei tohi mitte kunagi kiusata. **I:** Ja, mis Sina arvad, kas Paulast ja Kassiopeiaist said nüüd head sõbrad? **Andres, Kusti, Mari, Kert, Kati, Martin:** Jaaa. **I:** Miks Sa nii arvad? **Kusti:** Sellepärast, et Paula aitas Kassiopeiat. **I:** Ja, kas keegi tahab lõpetuseks veel midagi lisada? **Martin:** Tavaliselt on nii, et see kes narrib, see jääb samsse kooli, aga see keda kiusatakse, see läheb hoopis koolist ära. Aga selles raamatus oli teistmoodi. **I:** Just. **Mari:** Ma tahtsin seda öelda, et ma lugesin veel ühe Paula raamatu ka. **I:** Millise raamatu? **Mari:** „Paula raamatukogus“. **I:** Olgu. Kuidas Sulle meeldis Paula raamat? **Andres, Kusti, Martin, Mari, Anni, Kaur, Kati, Kert:** (*kõik koos*) Väga! **I:** Seda on väga tore kuulda. Aga mina tänan Sind selle intervjuu eest, Sinust oli väga palju abi.